

Mehmet Akif Ersoy'un Şahsiyeti ve Millî Mücadeledeki Rolü

Hasan ARSLAN*

Özet: Mehmet Akif Ersoy, ahlâk, din, vatan, millet ve dünyevi konuları birbirinden kesin çizgilerle ayırmaz. O, Ümmetin ve Türk Milletinin problemleri ile ilgilenir. Akif, birey ve toplumu ilgilendiren problemleri dile getirirken bu problemlere çözümler de önerir. O, Türk Milleti için aşağılık duygusu ve karamsarlık aşılamanın ne anlama geldiğini bilir. Dinin etki boyutu Akif'in tüm hayatında kendisini gösterir. Akif vatanın savunulmasını, ülkenin tam bağımsızlığını bir iman meselesi olarak ele alır. Bu makalede Mehmet Akif Ersoy'un şahsiyeti, tutum, davranış ve Millî Mücadeledeki rolü üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde Akif'te dindarlığın etki boyutu bağlamında, hayatından çeşitli kesitler, olaylara bakış açısı, din, vatan, millet, bağımsızlık ve milli mücadele ile ilgili şahsiyet özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu makalede önce 'giriş' sonra Akif'in hayatından kesitler ve kişilik özellikleri, din, vatan ve millet konularındaki düşünceleri, öncesi ve sonrasıyla milli mücadele yıllarındaki rolü ve sonuç kısmıyla bitirilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Akif; Dini Tutum, Şahsiyet; Dinin Etki Boyutu; Egemenlik, Millî Mücadele

Abstract: *Mehmet Akif Ersoy's Personality And His Role In National Struggle*-Mehmet Akif Ersoy does not separate morality, religion, homeland, nation and secular matters from each other with precise lines. He is concerned with the problems of the Ummah and the Turkish Nation. Akif, while expressing problems that concern to individual and community, also recommends solutions to these problems. He knows what the feeling of inferiority and vaccinating pessimism means to Turkish nation. The effect size of the religion manifests itself in Akif's whole life. Akif takes the country's full independence and the country's defense as a matter of faith. In this article, Mehmet Akif Ersoy's personality, attitude, behavior, and his role in the National Struggle is emphasized. Likewise, in the context of the effect size of piety in Akif's view, various sections of his life, his perspective to the events and his personality characteristics like religion, country, nation, independence and the national struggle are underlined. This article starts with prologue and then the sections of Akif's life and his personality characteristics and his thoughts on the subjects of religion, patriotism and nationalism and his role in the national struggle days-from the beginning to the end-, and ends with the epilogue.

Keywords: Akif, Religious Attitudes, Personality; Effect Size of religion; Sovereignty, National Struggle

* Yrd.Doç.Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hasan.arslan@inonu.edu.tr

Giriş

Mehmet Akif ismi anıldığında hemen 'İstiklal Marşı' şairi olduğu akla gelir. Ancak Akif çok yönlü bir şair ve edip olup dini ve milli bir şahsiyet özelliği gösterir. O, toplumun tüm problemleri ile ilgilenir. Dili ve kalemi çok etkilidir, gördüğü yanlışlıkları, kendine has üslubuyla, hiç çekinmeden dile getirir. Nitekim Mehmet Akif; kenar mahallelerde maddi ve manevi sıkıntılar içinde yaşayan insanların perişanlığına, eğitim sorunlarına, zalim, sarhoş ve yolsuz kocalar elinde aç-sefil kadınların kaderine, har vurup harman savuran müsrif, kendini beğenmiş mirasyedilerin şımarıklıklarına, çalışmadan, üretmeden tükenlere, akli kullanmayanlara vb. dikkat çeker. O, toplum problemlerini dile getirmekle kalmaz, bu problemlerin temellerine inerek çözümler üretmeye de çalışır.

Akif, milli mücadele yıllarında egemenlik konusunda kesin kararlıdır. O, her türlü sömürü-sömürgecilik ve emperyalizme karşıdır. Bu tavrı onun tüm tutum ve davranışlarında, şiir ve yazılarında görülür. Nitekim Türk edebiyatı ve fikriyatından 'Çanakkale Şehitlerine' şiiri, 'İstiklal Marşı' ve 'Safahat' çıkarılırsa 'Tam Bağımsızlık' ateşini yakan, 'Batı' emperyalizmine karşı etkili, güçlü edip ve şairlerin sayısı çok sınırlı kalır. Mehmet Akif'siz bir 'Milli Mücadele dönemi edebiyatı' tahayyül etmek, (insana) sanki bir eksiklik duygusu uyandırır.

Akif, Türkiye'nin İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve diğer düşman devletler tarafından işgal edildiği yıllarda Anadolu'ya geçip, çok zor ve tehlikeli şartlarda, Konya, Bolu, Kastamonu v.b. yerleri dolaşarak gönüllerdeki din, vatan, millet ve hürriyet ateşini tutuşturmaya çalışmıştır. O, vaazları, yazıları ve şiirleri ile Türk Milleti ve Ordusu'nun zaferi mutlaka kazanacağına olan inancını tekrar-tekrar haykırarak cephede Mehmetçiğe, camide Türk Milletine sürekli cesaret, ümit ve moral-motivasyon desteği sağlamaya gayret etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı ve sonrası Milli Mücadele yılları Türk Milleti'nin ateş çemberinden geçtiği yıllardır. Akif'in bizzat yaşadığı o dönemlerde Osmanlı Devleti dışında hemen-hemen tüm İslâm memleketleri sömürge idareleri altında aciz, mazlum, yoksul ve perişan vaziyetteydi. Mehmet Akif Ersoy, 'İslâmî bakış açısı' ile Türk Milletine İslam ümmetini içinde bulunduğu hazin durumdan kurtarma sorumluluğunu yükler. Onun 'İslâmî bakış açısı' Türk Milleti ile yoğrulmuş tam bir insanîyetçiliktir. Akif, şiir ve yazılarında Türk Milletinin İslam için ne anlama geldiğini içten duygularla adeta haykırır. O, milli ve dini konuların, ruh ve beden gibi beraber düşünülmesi gereken konular olduğunu dile getirir. Akif Müslümanlığın tembellik ve vurdumduymazlıkla, haksızlıklara ses çıkarmamakla ve medeniyetten geri kalmakla mümkün ola-

mayacağını savunur. O, ilmin önemi üzerinde durur. Avrupa'nın ilim ve fen-niyle tahsil edilmesi gereken bir okul olduğunu belirtir.

İnsan eğitim sayesinde geçmişin edebiyat, tarih ve kültür mirasından yararlanabilir. Mevcut kabiliyet ve potansiyelini geliştirip geleceğe aktarabilir. Bunu en geniş ve etkili bir şekilde aktaranlar ise şairler, edipler ve fikir adamlarıdır. Bu bakımdan Mehmet Akif Ersoy'un Eğitim üzerine düşünceleri de büyük önem taşımaktadır. Eğitimin beden ve ruh sağlığı da dâhil olmak üzere birçok işlevi vardır. İnsan ruhsal yönden sağlıklı olmalıdır. Akif'e göre eğer insanlar ruhsal yönden sağlıklı ve sağlam olurlarsa çalışkan olurlar. Bu bakımdan yeni yetişen nesiller güzel ahlak üzere yetiştirilmelidir. Türk Milleti'nin ahlakı, İslam ahlakıdır. Türk Milleti'ni ahlak anlayışından koparmak doğru olmaz. Akif'e göre insan ve toplum açısından ahlak çok önemlidir ve ahlâkî çözüme, o milletin sonu demektir.

Mehmet Akif Ersoy yazılarında, konuşmalarında, şiirlerinde vatan, millet, din, dünya ve ahlâkî konuları birbirinden kesin çizgilerle ayırmamıştır. O bir taraftan pazardaki problemleri dile getirirken diğer taraftan da bu problemlere Kur'an ve Sünnet kaynaklı çözümler getirmeye çalışır. Yine o, ümmetin hali ile ilgilenirken milletin öncelikli problemleri üzerinde de durur. Akif vatanın ve egemenliğin savunulmasını, ülkenin tam bağımsızlığını bir iman meselesi olarak ele alır. Bu çalışmada Mehmet Akif'in hayatın akla gelebilecek birçok yönü ile ilgili düşünce, tutum ve davranışları, Millî Mücadeledeki rolü üzerinde durulacaktır. Burada da Ersoy'un hayatın farklı alanları ile ilgili görüşleri arasında kesin çizgiler olmayacaktır.

Mehmet Akif Ersoy hakkında şimdiye kadar çok sayıda araştırma yapıldığı bilinmektedir. Ancak onun hayatını, yetiştiği aile ortamını, olayları ele alış tarzı, din, vatan, bağımsızlık konularındaki görüşleri, milleti ve orduyu cesaretlendirici yönü psikolojik açıdan pek ele alınmadığı görülmektedir. Bu makalenin amacı, dindarlığın etki boyutu bağlamında, Mehmet Akif Ersoy'un hayatından çeşitli kesitler, onun olaylara bakış açısı, din, vatan, millet, bağımsızlık ve millî mücadele ile ilgili tutum, davranış ve şahsiyet özelliklerini belirlemeye çalışmaktır.

Amacın gerçekleştirilmesi için izlenen yöntem ise başta kendi tutum ve davranışları, yazı, şiir, vaaz ve sohbetleri, başkalarının onun hakkında yazıp söylediklerini psikolojik bakış açısıyla değerlendirmek olacaktır. Bu makalede sırasıyla önce 'giriş' sonra Akif'in hayatından kesitler ve kişilik özellikleri, din, vatan ve millet konularındaki düşünce ve tavrı, millî mücadele yılları öncesi, dönemi ve sonrasındaki tutum ve davranışları ortaya konduktan sonra sonuç ve önerilerle bitirilecektir.

1. Akif'in Hayatından Kesitler ve Kişilik Özellikleri

'Akif' isminin anlamı, bir şeyde sebat eden, ibadet eden, ibadet maksadıyla mübarek bir yere çekilen, i'tikafa giren, direnen kişi demektir. Roma'da 'isminiz kaderinizdir' diye bir atasözü vardır. Mehmet Akif Ersoy'un kişilik yapısı da esasında 'Akif' isminin anlamıyla (neredeyse) örtüşmektedir. Mehmet ismi İslam Peygamberi Hz. Muhammed'e atfen türetilmiş Türkçe bir isimdir. Muhammet isminin anlamı, birçok defalar hamd-ü sena olunmuş, tekrar tekrar övülmüş, birçok güzel huylara sahip, üzüntü ve sevinci bir arada yaşayan, sakin ve yüksek zeka seviyeli bir kişiliği ifade eder. Mehmet Akif Türk Milleti tarafından çok sevilen bir şahsiyettir. Bu nedenle anne-babalar, kendi çocuklarının da Akif gibi olması ümidiyle (çocuklarına) 'Mehmet Akif' ismini verirler (*Akif* ve *Mehmet Akif* ismini taşıyan on binlerce Müslüman Türk vatandaşı vardır).

Akif, 1873 yılının Aralık ayında, İstanbul'un Fatih ilçesinin Sarıgözel semtinde doğmuş ve 27 Aralık 1936 Pazar günü, saat 19.45'te Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda vefat etmiştir. Mehmet Akif'in babası Mehmet Tahir Efendi (1826-1888) ve annesi Emine Şerife Hanımdır (1836-1926). Babası Mehmet Tahir Efendi çocuk yaşta Arnavutluk'tan İstanbul'a gelerek tahsil etmiş ve Fatih Medresesi müderrisliğine kadar yükselmiş âlim ve arif bir zattır. "Akif'in Babası 'Hoca Tahir Efendi' olarak bilinirdi. O, 1877 yılı 24 Mayıs-22 Haziran (H. 1304 ramazan) ayında 'huzur derslerine' davet olundu ve 'Muhatap' olarak derslere katıldı". Tahir Efendi'nin ailesine karşı çok şefkatli davrandığı, sabahları çocuklarına kahvaltı yaptırdığı hatta çocuklarının saçlarını tarayıp okula gönderdiği bilinmektedir. Hoca Tahir Efendi vefat ettiğinde oğlu Akif on dört yaşındaydı (Ersoy, 2006: 26). Annesi aslen Buharalı olan Tokatlı bir aileye mensuptur. Akif Halkalı Baytar Mektebi'ni 1893 yılında ilk mezun ve mektebin birincisi olarak bitirdi (Gündüzalp, 2008: 34).

Akif gençlik yıllarında Babanzade Ahmet Naim (daha sonra profesör olan) beyle tanışır. Naim beyin Akif'in din ve politika görüşüne çok tesir ettiği düşünülür. 'İkisi de Sultan Hamit'in güttüğü politika yüzünden memleketin batmaya doğru çok hızlı gittiğine inanıyorlardı'. Erişirgil'e göre Naim beyin Akif'i bilhassa dini konularda motive ettiği üzerinde durulur. Bu nedenle Akif dinin emir ve yasaklarına uyma konusunda daha dikkatli olmaya çalışır. İki arkadaş zaman-zaman kavga edip gücenseler de birbirlerini severler, dostlukları devam eder (Erişirgil, 2006: 185-186).

Akif'in hayatında sporun önemli bir yeri vardı. O sporla çok ilgilenmiş, yağlı güreş çalışmış ve kıspet giyerek Çatalca köylerinde güreş yapmıştır (İmamoglu, 1991: 331). O ayrıca uzun mesafeleri yürüyerek gider, koşu yarışla-

rına katılır, gülle atma ve yüzme yarışlarında çoğu zaman birinci olurdu. Akif İstanbul Boğazını yüzerek geçmiş, hayatının her döneminde yürüyüşe çok önem vermiştir. Diğer yandan o hafızlığını tamamlayarak icazetini almış, iyi derecede Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmişti (Ersoy, 2006: 27).

Akif hem fikir hem de faaliyet adamıydı. Akif'in hayatı tek düze bir hayat değildi. O bazen Baytar Mektebinde, bazen Ziraat Bakanlığında, bazen Teşkilat-ı Mahsusa'nın isteğiyle Necid çöllerinde, bazen Berlin'de ve Anadolu'nun köy, kasaba, il ve ilçelerinde halkı aydınlatırken görülür. Çünkü milletin hali ve vatanın kurtarılması, onun yüreğini yakan milli onur meselesiydi (İmamoğlu, 1991: 332).

Mehmet Akif, okulunu bitirdikten sonra bir süre baytarlık mesleği ile uğraşmış, ilk yıllarda baba memleketi olan Arnavutluk (İpek)' ta da görev yapmıştı. Edirne merkez olarak Rumeli'yi, Adana merkez olarak Anadolu'yu, Şam ve civarını dolaşmıştır. 1914 yılı başında, davetli olarak, "Beyrut-Kahire-el'Uksur-Medine- Şam" seyahatine çıkmış; aynı yılın sonunda 1915 Mayıs'ından sonra beş aylığına "Necid (Riyad)- bir ay davetli olarak Beyrut'a gitmiştir. İstiklâl Savaşı sırasında, halkı teşvik için devamlı Anadolu'yu ve cepheleri dolaşmıştır. Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra o, T.B.M.M'nin kararı ile Kur'an-ı Kerim'e meal yazmak için uğraşmıştır. Zira o dönemde T.B.M.M', Kur'an-ı Kerim'e hem tefsir, hem de meal yazılması için karar almış ve bu amaçla ödenek tahsis etmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı 1925 yılında Kur'an'ı Kerim'e meal yazmak için Mehmet Akif Ersoy'u görevlendirmiştir (Ersoy, 2006: 94). O, bu görevi gerçekleştirme safhasında Mısır'a gitmiş ve orada "El-Câmiatü'l-Mısriyye Üniversitesi'nde" Türkçe muallimliği yapmıştır (Ersoy, 2006: 98).

Akif, seyahatlerinde gördüklerini, ülkeleri, insan tipolojilerini mizahî ya da düşündürücü bir üslupla okuyucunun önüne sermesi dikkat çeker (İmamoğlu, 1991: 332). Akif'in bu seyahatleri onun farklı memleketler görmesi, farklı olaylarla karşılaşması ve çok değişik şahsiyetlerle tanışmasını sağlamıştır. Akif'in seyahatlerle dolu hayatının, onun tecrübe birikimini artırdığı, problemlere gerçekçi çözümler üretmesinde etkili olduğunu düşünmek mümkündür.

Din kendi hayat tarzını, gelecekle ilgili planlarını, insanlar arasındaki ilişkileri, mensuplarının her yönüyle tüm tutum ve davranışlarını etkileme gücüne sahiptir. Dinin etkileme gücü, genel olarak hayatın her yönünü etkileme özelliğine sahiptir (Hökelekli, 2005: 75). Mehmet Akif'in hayatında 'din' önemli bir belirleyici ilahi kaynak olarak görülmektedir.

Dinin etkileme özelliği ile insanın, dini inanç, pratik, tecrübe ve bilgisinin bütün dünyevi (seküler) sonuç ve etkileri düşünülmektedir. Burada dini metin-

lerin tümü işlev görür. Dinin etkileme özelliği insan-Allah ilişkisinden çok insan-insan ilişkisinde öne çıktığı söylenebilir (Köktaş, 1993: 54). Dolayısıyla insanların birbirlerine verdikleri söz ve güvenilir olmak çok önemlidir.

Mehmet Akif Ersoy, söze büyük kıymet verir, verdiği sözü kesinlikle yerine getirirdi. Sözü tutmayanlara insan nazarıyla bakmazdı. Yalan nedir bilmezdi. Her sözü doğru idi, yalan söyleyenlere çok kızardı (İmamoğlu, 1991: 324; Düzdağ, 2002: 178). Ancak O birine 'gerçek değer' dedi mi (Hafız Emin gibi özü sözü doğru) onun her haline katlanırdı (Mithat Cemal 1939: 215-216. Akt. Erişirgil, 2006: 49).

İslam Dininin mensuplarından beklediği insan ve kişilik tipolojisi, daha çok 'ahlâkî şahsiyet' le ilgilidir. İdeal mümin modeli, daha çok, ahlaken olgunlaşmış bir kişilik olarak ortaya çıkar. İslam'ın mensuplarından beklediği ahlâk vasıfları, güven ve barış esasına dayalı insan onur ve vakarını koruyan özellikler içerir (Şentürk, 2010: 93). Nitekim Kur'an'da "Verdiğiniz sözü yerine getirin...." (İsra, 17: 34) hükmü vardır.

Güven ortamı, insanların verdikleri sözü yerine getirmekle sağlanabilir. İnsanlar arasındaki iletişim ancak güven ortamı ile gelişir ve daha akıcı hale gelebilir (Cüceloğlu, 2002: 166). Akif, öz prensiplerini yaşantısına aksettiren nadir şahsiyetlerdendir (Kabaklı, 2006: 57). Çünkü özü sözü doğru olmak ona göre ahlâkın, dinin ve her şeyden önce insan olmanın gereği idi. Akif bu yapısını herhangi bir menfaat beklentisi ile değiştirmede.

Dinin etkileme boyutu (Consequential Dimension) vardır. Dini yaşayış, insanın yalnızca iç dünyasında yaşanan bir faaliyet olmayıp dışa yansımalarıyla tüm hayatı kapsayan tutum ve davranışlarda da kendini gösterir. Din, öncelikle kendi mensuplarının sonra tüm insanların tutum ve davranışlarına etki eder (Armaner, 1967: 28; Özbaydar, 1970: 5; Yaparel, 1987: 39). Akif'te de İslam dininin Hak-hukuk, adalet başta olmak üzere tüm hayatı kapsayan etkilerini görmek mümkündür. Ancak dinin bu gibi sosyal içerikli hükümlerini yerine getirmek, kişisel olarak zarar görme ihtimali taşıyan, riskli konulardır. Akif'in dini tutum ve davranışları, dinin emir ve yasaklarına uyan, bu uğurda her türlü riski göze alan, bir şahsiyet yapısına sahip olduğunu ortaya koyar.

Zulme tapmak, adli tepmek, hakka hiç aldırılmamak,

Kendi âsûdeyse, dünya yansa başkaldırmamak (Ersoy, 2006: 291).

Birtakım farklılıklara rağmen tüm dinlerin, 'dinî bağlılık' ve 'imanın' davranışlara yansıyan bazı sonuçları olduğu veya olması gerektiği konusunda birleştikleri söylenebilir. Bu etkiler, o dinin mensuplarından ne beklediği ve bizzat onun ne yaptığıyla ilişkilidir. Nitekim dindarlık kişiye korku ve endişe-

den kurtulma, manevi huzur ve güven duygusu sağlar. 'Dindar' bir şahsiyet yapısına sahip olduğu bilinen Mehmet Akif, daima adaletten, haktan yanadır. Hz. Peygamber'in "*haksızlık karşısında susan, dilsiz şeytandır*" hadisine, onun kadar yürekte bağlanan ve uygulayan bir insanı günümüzde bulmak oldukça zordur. O, bizzat kendisi değil, başkaları haksızlığa uğradığı için bile hem Ziraat Nezaretindeki hem de Darülfünun'daki görevinden istifa etmiştir.

Akif başkalarını taklit (mukallit) edenleri sevmezdi. O, kendi olmayanlara kızardı. "benzemek" sinirlendiği şeydi, hayatının önemli bir kısmı bu öfkeden ibarettir. O, bilhassa 'Batı' taklitçiliğine karşıdır. Onun için önemli olan şekilcilik değil, öze önem vermektir. Akif'e göre, ilim ve sanat kendi benliğimizden kopmadan alınmalıdır. Aksi takdirde kurtuluş ümidi yoktur. Batı'dan alınması gereken ilim, fen ve san'attır. Akif, çalışmayı ibadet sayan İslam dinin mensuplarına, çalışmalarını için devamlı ikaz eder:

"Alınız ilmîni Garb'ın, alınız san'atını

Veriniz hem de mesainize son süratini" (Ersoy, 2006: 178).

"Akif'in sevmediği insan tipleri epey çoktu. Bir gün arkadaşı Akif'e: 'En çok hoşlanmadığınız kimdir?' diye sorar. Akif: 'Vatan hesabına on parası geçmemiş, bir damla kanı dökülmemiş, bir hizmet sebk (evvelce bir hizmet) etmemiş olduğu halde ağzını memleketin temiz kan damarlarından birine yamayarak emmekte bulunan serseri tufeyliler (asalaklar) yok mu, işte en sevmediğim bunlardır' diye cevap vermiştir" (İmamoğlu, 1991: 331; Düzdağ, 2006: 263).

"Ahlâk bir değerler sistemidir. Bu değerlerin temelinde ise o toplumun dini inanç, örf, adet, gelenek ve görenekleri gibi birtakım kültür unsurları bulunmaktadır. Kişi nerede, ne zaman ve nasıl davranacağına bu değerler çerçevesinde karar verir ve hayat felsefesini de inandığı dinin prensipleri, emir ve yasaklarıyla benimsediği değerler istikametinde oluşturur. Bu hayat anlayışı onun nelere, ne kadar önem ve değer vereceğini, hayatını nasıl disipline edeceğini, kısaca ne tür bir hayat tarzı benimseyeceğini belirler" (Güngör, 1995: 19-20; Şentürk, 2010: 88). Ancak ahlâkî değerlerden nasibini almamış bazı kimseler, Akif'in belirttiği gibi memleket adına hiçbir emekleri, mücadeleleri geçmediği halde devlet imkânlarından (asalakça) çıkar sağlayanlardır.

İnsanın, inandığı şeylerin muhtevası ve dinin kutsal metinlerinin esasları hakkında birtakım bilgilere sahip olduğu düşünülür. Dinler, mensuplarından, inancının temel öğretilerini veya kutsal metinleri bilmesi ve onlara güvenmesini ister. Bilgi ve inanç boyutları (The Intellectual Dimension) arasında sıkı bir ilişki olmakla beraber inanç, bilginin zorunlu bir sonucu değildir.

Akif renkten renge giren, bugün bir türlü, yarın başka türlü görünen, seciyesiz, meşrebsiz insan tipolojilerinden çok nefret ederdi. Bir gün bu tip bir adamdan bahsedilince, pazarda geçen bir olayı, kendine has mizahi üslubuyla şöyle anlatmıştı; “Bir Türk çocuğu pazarda horuz satıyormuş Rum’un biri gelmiş çocukla alay etmek istemiş, alıcı görünmüş. Çocuk müşteri buldum diye sevinmiş. Rum sormuş; Bu horuzu almak istiyorum. Yalnız dininde tereddüdüm var. Acaba Müslüman mı, yoksa Hıristiyan mıdır?”

Çocuk Rum’un alay ettiğini anlayınca; ‘vallahi ben de dinini tayin etmekte mütereddidim (tereddüt ediyorum). Ezan okunurken ötüşüne bakarsan Müslüman’dır. Çöplükte eşelediğine bakarsan Hıristiyan’dır’ demiş” (İmamoğlu, 1991: 330).

Akif doğru bulmadığı bir davranışla karşılaştığında görmezlikten gelerek geçip gitmezdi. O, bir hatırasını şöyle anlatır: “Bir gün Koyun Pazarından geçiyordum. Orada bakkallık eden yaşlıca mollalardan birine selâm verdim. Başı ile şöyle bir işaret ederek arkasını döndü. Canım sıkıldı. Kendisini bir kenara çektim. ‘Senin hıfzın vardır. Bak, Allah Kur’an’da ne diyor’ dedim. Sonra ‘Size bir selam verildiği zaman, ondan daha iyisiyle selam verin veya aynıyle mukabele edin...’ (Nisa: 86) Ayetini okuyup manasını anlattım. İşte Müslümanlık da bu, medeniyette bu dedim” (İmamoğlu, 1991: 329) diyor. Akif, tasvip etmediği bu davranışın muhtemelen kalıcı bir tutum haline dönüşmemesi için, ayet vererek olumlu dini tutumun bilgi ögesini hatırlatıyor. “Dinin bilgi boyutunu genel olarak dinin inanç ilkeleri, geçmiş olaylarla ilgili kıssalar, mensuplarından yapmalarını veya yapmamalarını talep ettiği hükümler teşkil eder” (Glock, 1962: 268, 269).

Akif, ‘aşırı nazik ve fazla terbiyesiz olan’ insan tiplerini sevmezdi. Çünkü ona göre ‘aşırı nezaket’ insanların gizleme gereği duydukları, bir taraflarını örtmeye çalıştıkları bir davranış gibi görünüyordu. Onun gözünde fazla nazik adam gizli adamdı (İmamoğlu, 1991: 329).

Riyakârlık konusu da Akif’in hassas olduğu konulardandı “Özellikle, riyakârlık dini konularda olursa, Akif hiç kabına sığmayan bir tavır içine girerdi. Yeni tutulan bir hizmetçinin evlerinden öteberi çalıp kaçmasından sonra, evdekilerin; ‘bu hizmetçi ne Müslüman kadındı, üç aylar orucu da tutuyordu’ demeleri üzerine iyice kızan Akif’in ‘Onun üç aylar orucu tuttuğunu bana söyleseydiniz ben onu bir gün evimde tutmazdım’ dediği bilinmektedir. Bu onun dini istismar edenlere ve dindar görünerek insanları kandırmaya çalışan kişilere olumsuz baktığını, onları hem insanlara hem İslam dinine zararı dokunan riyakâr kişiler olarak gördüğünü ortaya koymaktadır” (İmamoğlu, 1996:49).

Mehmet Akif Ersoy nükte ve mizahî yapısı da olan çok yönlü bir şahsiyettir. Bir defasında şöyle anlatır: 'Adamın biri, az konuşmanın fazileti hakkında dört saat konuşmuş'. O eleştirilerini çekinmeden her alanda sürdürür. Nitekim Akif, yıllar önce "Müslüman cemaatine içtimaiyat lazım, içtimaiyat şarkta, garbta, şimalde, cenupta ne kadar Müslüman varsa bunların karanlık içinde, sefalet içinde, esaret içinde yaşadığını; sefil bir millet elinde kalan dinin kabil değil yükseltilemeyeceğini bilmeyen, anlamayan vaizi kürsüye yanaştırmamalı, vaiz milletin mazisini bilmeli, cemaati istikbale hazırlamalı" (Sebilürreşad, Ocak 1910. Akt.: Kabaklı, 1972: 113) diye sesleniyordu. Ona göre hiçbir vaizin "Biz sadece namazlarımızı kılalım, orucumuzu turalım, nafil ibadetlerimizi yapalım, teknolojik gelişmelermiş, kalkınmamış buna benzer şeylerle uğraşarak zaman öldürmeyelim, bilim ve teknolojik gelişmeleri 'Batı' üretsin, bu çalışmalarını yaparak nasıl olsa bize hizmet ediyorlar" deme hakkı yoktur.

Ebu Hanife ve Türk İslam alimi Maturidi 'iman', 'amel', 'akıl' ve 'bilgi' konularına benzer şekilde yaklaşır. "Maturidi bilgi ve delile dayanan bir iman ve din anlayışını tesis etmek amacıyla olduğu için, imanun temelini bilgiyi yerleştirmekte ve onu imandan ayrı, fakat imana sevk eden bir sebep olarak görmektedir" (Özcan, 1998: 181). Ebu Hanife'ye göre 'iman' ayrı 'amel' ayrı şeydir. Çünkü Allah '...Allah'a iman eden ve yararlı iş işleyen..' (Kur'an-Talak 65/11) buyruğuyla imanı amelden ayırmıştır. Bu ayette **yararlı iş işleyen** ifadesi **iman eden** ifadesinden 've' harfi ile ayrılmıştır (Ecer, 2007: 94). Aklı kullanmak, yararlı işler yapmak, insanların hayatını kolaylaştıracak yaratıcı düşünce ile gerçekleşir. Akif konunun önemine binaen şöyle seslenir:

"Alemde ziya kalmasa halk etmelisin halk!

Ey elleri böğründe yatan şaşkın adam kalk"(Ersoy, 2006: 195).

W. James'e göre din, insanın ilahi olarak kabul ettiği bir varlık karşısında bireysel olarak yaşadığı duygu, düşünce ve tecrübelerden oluşur (James, 1902: 28, 31). Duygu'suz bir dinî hayat düşünülemez. İlahi bir kuvvetin varlığından kaynaklanan düşünce, tasavvur ve hareketlerin insanda uyandırdığı bir duygu olan din duygusu, insanı ilahi varlıkla temasa getirir ve ona yöneltir. Bu duygu diğer duygulardan daha kapsamlıdır. Din duygusunu korku, sevgi, sempati, hayranlık, şükretme, minnettarlık, bağlılık, güvenme, teslim olma ve sığınma gibi unsurlar oluşturur (Peker, 2008: 110-111).

Akif'in zihniyeti ile ilgili olarak onun yazı ve şiirlerinin konusu çoğunlukla iş, çalışma, hareket ve faaliyet yani aktivite olup, şiirlerinde tasavvufî eda ve sûfiyâne neşve (neşe) serpintileri pek seyrek. O, tasavvufa yönelmemiştir. "Akif'in de içinde bulunduğu İslamcılar çevresi, *Vahdet-i vücüt* konusu hariç, çoğunluk itibarıyla tarikat ve tekkelere ilgi duymamış, tekke düşüncesiyle İ-

lam'ın yeniden eski günlerine kavuşabilmesini mümkün görmemişlerdir"..."Akif'in zihniyeti hakkındaki incelemeler, onun kitap ve sünnet'e dayanan, fakat bunların tefsirinde akıl ve ilmi esas alan topluluk arasında yer aldığını ifade eder. Mithat Cemal'e göre Mehmet Akif tasavvufu sevmemektedir" (Demirci, 1993: 71-73).

Akif, tekke, tarikat ve tasavvufa yönelmedi, mevki, makam ve dünyalık peşinde koşmadı. O, hayatında hiç eğilmedi, gerek istibdat devrinde, gerek Meşrutiyet senelerinde açlığa razı oldu ama kimseye eyvallah etmedi. Genel seferberlik zamanı idi, Âkif bir arkadaşı ile birlikte oturmuş, fasulye aşı yiyordu. Nezaret (Bakanlık) erkânından biri çıkageldi. Selam tebliğ etti. 'Yazılarında o derece ileri gitmemesini' nazıkçe söylemek istedi. Âkif pür hiddet dedi ki: "Nâzırına söyle, kendilerini düzeltsinler! Bu gidiş devam ettikçe bizi susturamazlar. Ben kuru fasulye yemeye razı olduktan sonra kimseden korkmam!" (Hasan Basri Çantay; Gündüzalp, 2008: 87). Kısaca o, kişisel çıkarlar uğruna söyleyeceklerini söylemekten çekinmedi, daima toplumun yanında yer aldı. Ancak toplumun hali ise içler acısıydı. O bu durumu şöyle dile getirir:

Ümmetin haline baktım ki, yürekler yarası!
Ne bir ekmek yedirir iş; ne de ekmek parası.
Kışla yok, daire yok, medrese yok, mektep yok,
Ne kılıç var, ne kalem... Her ne sorarsan hep yok! (Ersoy, 2006: 151).

Mehmet Akif Ersoy, yaşadığı dönem ve öncesinin devlet idarecilerini ve onların yönetim anlayışını eleştirir. Bu yöneticilerin ülkeyi ne hale getirdiklerini ve ülkenin düştüğü durumu anlatmak için şu örneği verir 'Devr-i sabık'ta köhne bir vapuru Akdeniz hattına vermişler. Geminin kaptanı, bu vapurla Akdeniz'e çıkılmaz der ama bu sözü dinler mi İdare. Kaptanı azlederler ve yerine bir biçareyi kaptan diye getirirler, yeni kaptan yerine çıkar çıkmaz, ver elini İzmir der. Gemi yollarır, hava iyi, deniz neşeli, miskin gemi Göksu deresinde yüzüyormuş gibi yürür. Fakat o sırada bir fırtınadır, başlar, gemi kör kandil oluverir, içindekiler de allak-bullak. Zavallı kaptan "getirin haritayı" diye bir emir savurur. Bir harita getirirler: İçinde Akdeniz yok. Kaptan "ben Akdeniz haritasını istedim" diye bağırınca, gemi kâtibi: "Beybaba der, İdareye çok yazdık, ne yapalım göndermediler." Kaptan bir de pusulaya bakar ki ibre yok, gemi kâtibine: "getirin, şunun ibresini, takıvereyim" der. Kâtip bu defa da "İbre yok, Beybaba, bilmem ne getireyim" diye cevap verince, o da: "Ne getireceksin, be adam, şahadet getir-şahadet getir" diye bağırır. "İşte bizim nesle memleketi, böyle teslim ettiniz" (Ersoy, 2006: 386; Erişirgil, 2006: 257) der.

Mehmet Akif Ersoy'a göre devlet ve milletin içine düştüğü durumla ilgili olarak öncekilerin yanlış tutum ve davranışları vardı ama mevcut birey ve top-

lumun da yanlışları çoktu. Örneğin bu yanlışların başında mektepler ve eğitim meselesi vardı. O, milletin eğitim, öğretim ve mekteplerle ilgili görüşünü ve muallimleri açıkça eleştirir. Ne hamiyetsiz (millî onur ve haysiyetsiz) adamlar, ne sorumsuz babalar ki, mevcut mekteplerimizi işe yarar hale getirmek yahut yeniden adamakıllı müesseseler yapmak tarafına hiç yanaşmıyoruz da istikbalimizi teşkil edecek evlatlarımızın, ciğerparelerimizin terbiyesini o istikbalin hayalinden bile ürken birtakım yabancılara bırakıyoruz! Zengin, orta halli, züğürt elhasıl hepimiz mektepsizlikten, hepimiz maarifsizlikten şikâyet ediyoruz, fakat hiçbirimiz bu derdin çaresini bulmak istemiyoruz. “Yedi bacanak gidiyorlarmış, saatlerce süren sükût canlarını sıkılmış. ‘bir adam olsa da lâf etsek!’ demişler”. Biz de tıpkı böyleyiz. Milyonlarca insan bir yere toplanmışız. ‘Ah bir sâhib-i hayır çıksa da çocuklarımız için mektep açsa diyoruz (Düzdağ, 2002; 52).

Misyonerler, gece gündüz yeri devretmedeler,
Ulema vahy-i İlahî’yi mi bilmem, bekler? (Ersoy, 2006: 160).

Akif o dönem mekteplerin durumunu şöyle ifade eder: Kendi kendimizi aldatmayalım: Hangi medrese? Bugün bana oradan çıkmış İbn-i Sina’lar, Gazali’ler gibi feylesof, Seyit ve Razi gibi âlimler göstersenel!

Bir alay mekteb-i âli denen yerler var;
Sorunuz bunlara millet ne verir? Milyonlar.
Şu ne? Mülkiye. Bu? Tıbbiye.. Bu? Bahriye. O ne?
O mu? Baytar. Bu? Ziraat. Şu? Mühendishane.
Çok güzel, hiçbiri hakkında sözüm yok; yalnız,
Ne yetiştirdi ki şunlar acaba? Anlatınız.
İşimiz düştümü tersaneye yahut denize,
Mutlaka âdetimizdir, koşarız İngiliz’e.
Bir yıkık köprü için Belçika’dan kalfa gelir;
Hekimin hâzıkı bilmem nereden celb edilir.
Meselâ bütçe hesabatını yoktur çıkarana...
Hadi maliyeye gelsin Mösyö Loran.
Hani tezgâhlarınız nerde? Sanayi nerde?
Ya Brüksel’de, ya Berlin’de, ya Mançester’de! (Ersoy, 2006: 372).

Mehmet Akif Ersoy ‘birtakım mekteb-i ali denen yerler’ in halini kendi üslubunca dile getirir. O şiirin sonunu da ‘sanayi’ konusuna vurgu yaparak bitirir. Şüphesiz daha önce belirtilen konular önemlidir ama sanayileşme bir ülkenin en önemli güç kaynağıdır. Tarihçi-yazar Mehmet Niyazi Özdemir, “Sanayileşmeyenler, sanayileşenlerin pençesine düşmeye mahkûmdurlar” (Niyazi, 2007: 207) der.

Pek uzun boylu hesap etme, nedir mesele ki?

Herkesin bildiği şey: Medrese, bir, mektep iki.

İşte arz eyliyorum zat-ı fazılanenize:

İkisinden de hayır yok bu şeraitle bize (Ersoy, 2006: 378).

Akif, Batı'da olduğu gibi, uygulamalı bilim yapılmasını ister, bu konuda sık-sık Pastör'ün hayatını her Türk gencinin iyi bilmesini tavsiye eder. O, mektepleri eleştirir, çünkü ülkedeki okullar devamlı mezun verir ama ülke kalkınmaz, önemli işleri bu okulları bitirenler değil, ecnebler yapar.

Nazariyeye boğulmakla geçen ömre yazık;

Ameli kıymetidir kıymet-i ilmin artık (Ersoy, 2006; Safahat 6. Kit: 183; Süleymaniye Kürsüsünde: 183).

Akif'e göre bilim insanlığa maddi-manevi yarar sağlamalıdır, yoksa bilimin insanlığa yararı olmaz.

Ulum-u hazırdan beklenen menafi'dir.

Demek, birincisi ilim: hayata nafi'dir.

O halde bizimkiler sadre hiç değil şifa.

Funun-u müsbeteden istifademiz menfi (Ersoy, 2006: 318).

Akif mekteplerin halini böyle anlatırken buralarda görev yapan muallimleri de ihmal etmez. Çünkü eğitim ve öğretimin esas unsuru olan öğretmenlerdir okulları ve tüm milleti ayağa kaldıracak olanlar. O öğretmenlerle ilgili olarak şöyle seslenir:

Muallimim diyen olmak gerekir; imanlı,

Edepli, sonra liyakatli, sonra vicdanlı (Ersoy, 2006: 258).

Akif ve halk mektepsizliğin, cahilliğin toplum için ne kadar önemli olduğunu düşünür. Bu nedenle o, soğuk kış şartlarında titreşe-titreşe ahalinin de yardımıyla hep beraber, mektebin çatısını çattıklarını, eğitim yapılması için uğraştıklarını anlatır.

Koca bir nahiye titreştik, odunsuz yattık;

O büyük mektebi gördün ya, kışın biz çattık.

Kimse evladını cahil koymak ister mi ayol?

Bize lazım iki şey var: Biri mektep, biri yol?

Niye Türk'ün canı yangın, niye millet geridir;

Anladık biz bunu, az çok senelerden beridir. (Ersoy, 2006: 378).

Mehmet Akif ve farklı dünya görüşlerine sahip olarak bilinen çağdaşı bazı edip ve şairler de 'çalışma' konusuna çok önem verirler. Çünkü ülkenin ve tüm Müslüman ülkelerin 'çalışmaya çok ihtiyacı vardır. Örneğin Ziya Gökalp

çalışma konusuna “iktisat, tasarruftan ibaret değildir. İnsan, yalnız masrafını azaltmakla zengin olmaz, servet, sa'yin (çalışma) ve mahsul-i sa'yin artmasıyla husule gelir. Tabir-i âharla, işten artar” (Gökalp, 1976: 24; Gökalp, 1987: 182) diye değinir. Tevfik Fikret (mektepte yalnız dindar değil sofu bir çocuktur. Cumaları evde, Yasin'i, Süleyman Çelebi'nin Mevlidini okur, ölümlere ithaf ederdi): ‘İşledikçe bu makine, çarklarına, dişlerine kuvvet gelir...Boş duranın, tembel tembel oturanın, bu asırda ekmeği yok...Alet işler, el övünür. El tutarsa yürür saban, eldir sabanı da yapan...Tiriktrak-tiriktrak, olur mu Hiç çalışmamak?’ (Şermin şiirinde) der. Akif de: “Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur” (Ersoy, 2006: 25; Erişirgil, 2006: 186) diye seslenir.

“Çalış dedikçe şeriat, çalışmadın durdun,
Onun hesabına birçok hurafe uydurdun.
Sonunda birde tevekkül sokuşturup araya
Onunla çevirdin zavallı dini maskaraya” (Ersoy, 2006: 242) diye seslenir.

Mehmet Akif Ersoy'a göre devlet ve milletin içine düştüğü durumla ilgili olarak birey ve toplumun kader ve tevekkül algısı çok etkilidir. Bu anlayış toplumu ataletle itiyor, her türlü tembelliğe zemin hazırlıyor ve aciz bırakıyordu. Akif bu durumu şair ruhuyla şöyle ifade ediyordu:

“ Bırak çalışmayı, emret oturduğun yerden,
Yorulma, öyle ya, Mevla ecir-i hasin iken!
Yazıp sabahleyin evden çıkarken işlerini,
Birer birer oku tek mil edince defterini;
Bütün o işleri Rabbim görür: Vazifesidir...
Yükün hafifledi...Sen şimdi doğru kahveye gir!
Çoluk, çocuk sürünürmüş sonunda aç kalarak...
Huda vekil-i umurun değil mi? Keyfine bak!
Onun hazine-i in'amı kendi veznendir!
Silahı kullanan Allah, hududu bekleyen O;
Levazımın bitivermiş, değil mi? Ekleyen O!
Çekip kumandası altında ordu-ordu melek;
Senin hesabına küffarı hak-sar edecek!
Başın sıkıldı mı, kâfi senin o nazlı sesin:
“Yetiş!” de, kendisi gelsin, ya Hızır'ı göndersin!
Evinde hastalanan varsa, borcudur: Bakacak;
Şifa hazinesi derhal oluk-oluk akacak.
Demek ki: Her şeyin Allah...Yanaşman, ırgatın O;

Çoluk çocuk O'na aid: Lalan, bacın, dadın O;
Vekil-i harcın O; kahyan, müdir-i veznen O;
Alış seninse de, mes'ul olan verişten O;
Denizde cenk olacaktı...Gemin O, kaptanın O;
Ya ordu lazım imiş...Askerin, kumandanın O;
Köyün yasakçısı; şehrin de baş muhassılı O;
Tabib-i aile, eczacı...Hepsi hasılı O.
Ya sen nesen? Mütevekkil! Yutulmaz artık bu!
Biraz da saygı gerektir... Ne saygısızlık bu?" (Ersoy, 2006: 243).

Burada vurgulanan kader ve tevekkül algısı sonucu milletin hali gerçekten içler acısıydı. Ülke güçsüz, halk fakir köylünün vaziyeti ise kelimenin tam manasıyla acınacak durumdaydı.

Köylünün bir şeyi yok sıhhati ahlakı bitik
Bak o sırtındaki mintan bile tiftik-tiftik
Bir kemik bir deridir ölmedi kaldıysa diri
Nerde evvelki refahın acaba onda biri?
Dam çökük, arsa rehin, bahçeyi icra ister;
Bir kalem borca bedel faizi defter-defter. (Ersoy, 2006: 361-362; Kabaklı, 2006: 76).

Akif, düşülen bu durumdan fazlasıyla müteessirdi ama daha da kötüsü köylünün bunun pek de farkında olmaması idi. İsraf ve cahillik adeta kol geziyordu. Köylü çok düşük miktarda bile olsa harmanı kaldırdığında son derece sorumsuz tutum ve davranış içine giriyordu. Akif, bu durumu şöyle dile getirir:

"Bire dört aldığı gün köylü emin ol kudurur.
Har vurur bitmeyecekmiş gibi harman savurur.
Uğramaz gün kavuşur çiftine yahut evine
Sabah iskambil atar kahvede, akşam domine" (Ersoy, 2006: 362).

Mehmet Akif, toplumun geri kalması ile ilgili olarak, birey ve toplumun bazı tutum ve davranışlarını dile getirir. Bu tutum ve davranışlardan biri de birlikte iş yapamamaktır. O, bu durumu şöyle dile getirir. "Bakıyorum, ayrı-ayrı pekiyi adamlarız. Bizi medeniyette dünyalar kadar geri bırakan milletlerin efradında bizdeki büyüklükler yok. Sonra bakıyorum, bir yere gelince bir hey'et-i içtimaiye teşkil edemiyoruz; çünkü o terbiyeden mahrumuz. İşte bizim muhtaç olduğumuz terbiye asıl bu ikinci terbiye olacak" (Düzdağ, 2002; 52). Japonya'da Türkler için şöyle bir söz söylendiğinden bahsedilir "Bir Türk beş Japon'a bedeldir, ancak beş Japon elli Türk'e bedeldir". Mehmet Akif, milletin ortak iş yapamamasını ve birlik olamamasını önemli bir eksiklik olarak görür.

Çünkü birlik ve dayanışma olmadığı için güç-kuvvet ortaya çıkamamaktadır. Psikolog Cüceloğlu "sinerji bütünü parçaların toplamından daha büyük olduğunun ifadesidir. Bütünü oluşturan parçalar arasındaki ilişkiler parçalardan bağımsız olarak bir anlam taşırlar ve bütüne anlam katarlar. Parçalar bu ilişkiler sayesinde anlamını kazanır ve diğer parçalarla bütünleşir" (Cüceloğlu, 1995: 312) diye açıklar. Sinerji parçaların teker teker güçleri toplamından daha fazla bir güçtür. Akif'e göre Müslümanlar işte bu güçten mahrumdur.

Ancak günümüzün modern ticari uygulamalarının geçmişte ilk defa 'Türkler' tarafından kullanıldığı bilinmektedir. "Türk hukukunun gelişmesi iktisadi hayata canlılık getirmiştir. Modern iktisatta kalkınma manivelası görevini ifa eden şirketler ilk defa Uygurlar devrinde, 'Ortak' adı altında kurulmuştur. Zamanla bazılarında Çinliler, İranlılar iştirak ederek, bu 'Ortaklar' 'Çok uluslu şirketler' haline dönüşmüşlerdir. 'Çek' de bu devirde Türkler tarafından icad edilmiştir. Bir sınır kapısına gelen yabancı tüccar, Türk toprağını geçinceye kadar gerekli olan parasını yanında bulundurur, fazlasını, bir eşkıya saldırısı endişesiyle gümrük kapılarına yatırır, 'çek'ini alırdı. Çıktığı sınır kapısında da 'çek'ine mukabil parası ödenirdi" (Niyazi, 2007: 187-188).

Esasında dinin etki boyutu şekli belirlenmiş sınırlı ibadetlerin yerine getirilmesinden ibaret değildir. Yukarıda belirtilen 'beraber iş yapma', 'ortaklık ve güç birliği yapmak', 'helal kazanç temin etmek için çalışmak' ta ibadettir. Ancak bu sayılan konular pek ibadet kapsamı içerisinde görülmemektedir. Ne var ki Akif'e göre ahalinin 'ibadet' olarak gördüğü sadece 'namaz' ve 'zekat' yükümlülükleri de ihmal edilmektedir.

Dinlerin mensuplarından yerine getirmelerini istediği birtakım uygulamalar vardır. Bunlar dinin ibadet veya davranış boyutunu oluşturmaktadırlar. İslâm dini açısından namaz, oruç, özel dini törenlere katılma ve dua gibi uygulamalar dinin ibadet ve davranış boyutunu oluşturmaktadır (Hökekleli, 2005: 75; Yaparel, 1987: 38; Fırat, 1977: 29). Ritüelleri yerine getirme motivisi, yaratıcıya daha yakın olma ve kutsalın gazabından korunma duygusu taşır (Şahin, 1999: 9).

Namaz, özü itibarı ile kul ile Allah arasında günde beş kez gerçekleştirilen bir diyalog, ahitleşme, karşı karşıya gelip kulun Rabbinde ubudiyet ve teslimiyetini göstererek dua ve niyazda bulunduğu bir vuslat ve miraçtır (Certel, 2003: 339; Şentürk, 2010: 51). İslâm için kurtuluş (necat) ve saadet yolu ibadetle sürdürülebilir. Allah müminlere felah ve necat yolunu ibadet olarak göstermektedir. İbadetlerle iman arasında kurulan ilişki önemlidir.

Akif'e göre Müslümanların ibadet ve mumelatla ilgili yönleri, fukaranın beynamazlığı, zenginlerin cimriliği eleştiri konusuydu. Bilhassa zengin oldukları halde cimrilik yapanlar hakkında yazdıkları dikkat çekicidir. Fakirlerin sosyal hayatta tutunabilmeleri için, zenginlerin zekâtlarını vermeleri gerektiğini, fakat bunun yerine getirilmediğini Akif şu şekilde ifade etmektedir:

“Fukaranız kılıyor, aklına geldikçe namaz;
Ağniyanızda (zenginler) da, hiç yoksa zekât olsa biraz.
Şöyle dursun bu temenniye kulak vermeli,
Sadr-ı âzam (başbakan) paşanız fitre alır, verse biri” (Ersoy; 2006: 154).

“Akif, eserlerinde toplum hayatında çok önemli fonksiyonları olan ordu üzerinde de durmaktadır. Ona göre toplumun içine düştüğü kötü durumdan ordu da nasibini almıştır. Bu da kaçınılmazdır. Çünkü ordu fertlerini millettен almaktadır. Akif yaşadığı dönemde kayırmacı siyasetin askerlerdeki disiplini bozduğunu söylemektedir (Kılıç, 2008: 173).

Kalmamış terbiye askerde. Nasıl kalsın ki?
Birin ömrü mülazımlıkta geçerken öteki,
Daha mektepte iken tayy-ı meratible ferik!
Bir müşirlik mi var? Allahuveliyu't-tevfik (Ersoy, 2006: 151).

Akif'in hayatında en kızdığı ve benimsemediği kişiler, halk arasında 'çokbilmiş' diye tabir edilen, bilmediği halde biliyor görünenlerdir. Onun tavır takındığı kişiler genellikle 'okumuş' cahillerdir. Akif bu gibi kimselere “Oğlum sen ne anlarsın kimyadan, sığa geldin eşek gideceksin bu dünyadan” diye seslenir. Dinî bir konuda bilgisi olmadığı halde karşısında direnen bazı aydınlara da Akif: “Durun ben size Avrupa âyetleri okuyayım” der ve tartışılan meselede Avrupa âlimlerinin neler dediklerini, hangi memleketlerde o meselenin ne suretle tatbik edildiğini sayar, dökerdi. Akif'te “Avrupa âyetleri” çoktu (İmamoğlu, 1991: 327; Gündüzalp, 2008: 101).

Akif, “Batılıların bütün insanlara, bilhassa Müslümanlara karşı öyle düşmanlıkları vardır ki, hiçbir suretle sakinleştirmek imkânı yoktur... Vicdan hürriyeti diye aldatıp dururlar. Hele biz Müslümanları, biz şarklıları taassupla itham eder dururlar. Heyhat! Dünyada bir mutaassıp millet varsa Avrupalılardır. Gerçek Avrupalılardan daha mutaassıp bir cemaat vardır ki o da Amerikalılardır. Taassuptan hiç haberi olmayan bir millet isterseniz, o da bizleriz” (Sebilürreşad, c. 18, no 464, 25 Kasım 1920; Akt; Gündüzalp, 2008: 204) diye ifade eder.

Akif, Avrupa ve Amerika'yı medeniyetin beşiği gören, onları (Avrupa ve Amerika) ulaşılmaması gereken en üst düzey, olarak algılayan, aşağılık kompleksi içerisinde zaman geçiren insan tipolojilerine şu gerçeği hatırlatır.

"Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası:

Dostunun yüz karası, düşmanın maskarası" (Ersoy, 2006: 63).

Dini inanç, duygu ve düşüncelerin yaşanan dünyadaki bir uzantısı olan ibadet, şekli belirlenmiş ve yapılması gereken belli davranışlar olarak çoğunlukla namaz, oruç, hac gibi dar anlamda algılanmakta ve kullanılmaktadır. Ancak İslâm dini açısından Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan meşru her davranış ve faaliyet ibadet hükmündedir. "Allah insana, kendisinin ve ailesinin geçimini sağlaması için çalışması, diğer insanlara yardım etmesi, güçsüzleri koruması, iyiliği emredip, kötülükten sakındırması vs. gibi birçok görevler yüklemiştir. İşte iyi niyetle, Allah'ın istediğini düşünerek yapılan bütün davranışlar birer ibadettir ve İslâm'a göre bu davranışlar karşılığında kişi sevap alacak, mükâfat görecektir" (Peker, 2008: 117).

Eğitimci İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na göre "Nerede topluluk yaşayışı varsa, orada din anlayışı vardır. Din yaşayışı, bütün topluluk yaşayışını oluşturan ahlakı, dili, sanatı sarmıştır. O denli sarmıştır ki, 'din kişiliği' olmadan 'milli kişilik' de olamıyor. Din de dil, ahlak, sanat, felsefe gibi milli varlığın, milli kişiliğin kendisidir. Daha da ileri giderek söyleyeceğim, din milli kişiliğin özüdür. Milli kişilik din kişiliği ile başlar, onunla olgunlaşır, onunla en ideal, en mutlak varlığına ulaşır" (Baltacıoğlu, akt. Niyazi, 2007: 147). Bu bağlamda Mehmet Akif Ersoy'un dini ve milli bir şahsiyet olduğunu düşünmek mümkündür. Renan'a göre "Bir millet, bir ruh demek, manevi bir birlik demektir" (Niyazi, 2007: 38).

Akif çok yönlü bir şahsiyettir. Toplumun değer yargıları üzerinde hiç tereddüt etmeden durur. O, toplumun şu özelliğini (esasında bir damar şeklinde günümüze kadar da gelen) dile getirir, "İyilik mefhumu bizde menfidir, müspet değildir. Meselâ bir adam iyidir dediğimiz zaman, şunu yapmaz, bunu yapmaz, kimseye bir fenalıkta bulunmaz manasını kastederiz. Yoksa şunu yapar, bunu yapar, şöyle iyiliklerde bulunur manasını düşünmeyiz". Toplumda adeta hiçbir şey yapmamak iyilik olarak algılanır (Düzdağ, 2002; 58)

Mümin, Allah'ın rızasını ve mağfiretini kazanmak için ibadetle mükelleftir. İslâm için kurtuluş (necat) ve saadet yolu ibadetle sürdürülebilir. Allah müminlere felah ve necat yolunu ibadet olarak göstermektedir. Ancak ibadetlerin dar anlamda algılanması ve ibadetlerle iman arasında kurulan ilişkinin yö-

nü pratiğe farklı yansımakta 'iyilik' kavramı da, toplum tarafından, Akif'in yukarda belirttiği gibi menfi şekilde anlaşılabilir. Akif'in

Akif, bu manada toplumun 'iyi' nitelemesi dışındadır. Çünkü toplumu ilgilendiren birçok probleme el atar, çareler üretmeye çalışır. Akif birey ve toplumu bilinçlendirme ve motive etme konusunda adeta bir psikolog gibi çalışır. Bu durumu ise psikolog Adler şöyle açıklar: "Dürüst bir psikolog yaygın işsizlik nedeniyle çaresizlik içinde boğulan insanların durumuna, ailede, okulda ve toplumsal yaşamda ilgisiz kalmaz" (Adler, 2008: 90).

Ersoy da her türlü toplum meselelerine ilgi gösteriyordu. O, pek akla gelmeyecek konularla da ilgileniyordu. Örneğin o petrol üretimini teşvik ederek "Petrolün nasıl çıkarıldığını, nasıl tasfiye edildiğini öğrenen Osmanlı, Erzurum'daki, Irak'taki madenlerimizi işletmeye çalışmalıdır. Yoksa Amerika'dan, Rusya'dan, Romanya'dan teneke-teneke gaz taşıyacak, sonra da yerli mahsul diye bizi kandıracak olursa, biz onun madenciliğinden bir şey anlamayız" (Düzdağ, 2002: 186) şeklinde önerilerde de bulunuyordu.

Mehmet Akif, bizzat musıkî ile de ilgilenmişti (İmamoğlu, 1991: 332) "O, Hafız Emin (Akif'in 'gerçek değer' diye nitelendirdiği kişilerden) delaletiyle Neyzen Tevfik'i buldu, artık musiki çalışıyordu....Neyzen, Çukur Çeşme'deki Ali Bey hanına taşınmıştı. Akif, sabahları erken saatte, Sarıgözü'deki evinden çıkarak, vaktinde işine yetişebilmek için koşarcasına oraya gidiyordu...Akif aylarca bunu yaptı" (Erişirgil, 2006: 48).

Mehmet Akif Ersoy'un müzik dinlemek veya bizzat bir müzik aleti çalma konusunda çevrenin olumsuz görüşlerinden etkilenmediği anlaşılmaktadır. Üstelik Akif 'ney' derslerini, alkol konusunda fazlaca zaafı olduğu bilinen, Neyzen Tevfik'ten alır. Akif, Neyzen'in alkolik olmasını, müzik çalışması için engel olarak görmez.

Akif'in musiki ile ilgisi yüzeysel değildir, "Bir gün keman virtüözü Macar Charles Berger, Şerif Haydar Paşa'nın köşküne (Çamlıca'da) gelmişti; Akif'te davetliler arasındadır. Berger, kemani ile konser verir. Ertesi hafta aynı gün Berger gene köşkte, Akif'te yine davetliler arasındadır. Akif bu virtüöz'e 'geçen hafta, "Bach'ın Choconne'nunu çalmıştınız; gene lütfeder misiniz? Diye ricada bulunur. Akif, bir hafta önce çaldığı o kadar beste içinde Bach'ın eserini nasıl ayırt etmişti" Berger, Akif'in istediği parçayı bir kez daha çaldı (Erişirgil, 2006: 49).

2. Akif'in Din, Vatan ve Millet Konularındaki Düşünceleri

Akif'e göre din, vatan ve millet sevgisi sadece söz söylemekle değil sözün gereğini yerine getirmekle olur. İslam peygamberi Hz. Muhammet bir hadisinde "Vatanı sevmenin imandan" olduğunu belirtmektedir. Dindarlığın "Dinî İnanç Boyutu" vardır. 'İnanç', tam bir 'kabul' ve 'tasdiki' ifade eder (Fırat, 1976: 19). İnsanın kâinat üzerinde mutlak hakîmiyetini kabul ettiği, duyular üstü, yüce kuvvet ve kudret sahibi bir varlıkla arasındaki ilişkileri düzenleyen esaslarla ilgili inanca 'dini inanç' denir (Bultman, 1969: 1, akt. Peker, 2008: 73).

Dini inancın temel unsuru şüphesiz Allah inancıdır. İnsanın 'tabiatüstü kudretli bir varlığı kabul ve tasdik sonucu' dinî bir hayat başlar. İnanılan, kabul edilen esaslara, Allah'ın emirlerine 'uyulur' ve bunların gerekleri yerine getirilir. Dini inanç, sadece inanmayı, dini bir hükmü kabul etmeyi değil, insanın inandığı varlığın bildirdiklerine göre hareket etmesini gerektirir (Peker, 2008: 74-75).

Mehmet Akif de halka şöyle seslenir; "Ey Müslümanlar! Sizde ruhtan, histen eser yok mu? Ne zamana kadar bu zillete tahammül edeceksiniz? Lânet o zelilâne hayata ki, sahibini dünyada sefil, ahrette rezil eder. İman demek, zillet demek değildir. iman demek, taarruza, tecavüze, hakarete tahammül etmek değildir. İman demek, izzetle yaşamak, izzetle ölmek demektir. İslâm'ın asırlardan beri dûçar (maruz) olduğu zilletin kal ü kalemle tasviri mümkün değildir. Allah'ın Peygamber'inin kahr u gazabına uğramayalım. Bizden evvel gelip geçen Mü'minleri mahşerde yüzümüze tükürtmeyelim. Hayat bizim için âr olmasın, şeref olsun. Şerefle ölmeyi 'ar' ile yaşamaya tercih edelim. Alem-i İslam bugün pek büyük bir tehlike karşısında bulunuyor. Her Müslim için bunun def'i farz-ı ayındır. Ah biz Şarklılara vazife hissini ihsas edecek bir aşî keşif olunsa!... Nereye gittimse, insanların vazife duygusunu göremedim. Bu şuurun uyandığı gün, şark yakasını kurtarmış demektir". Akif milletin halini kendine has şiirsel anlatımla şöyle dile getirir.

Bunca zamandır uyudun, kanmadın;
Çekmediğin kalmadı, uslanmadın.
Çiğnediler yurdunu baştan-başa,
Sen yine bir kere kımıldanmadın! (Ersoy, 2006: 199).

Yurdu baştan-başa çiğnediği halde kımıldanmayan, hiçbir tepki göstermeyen, ülkesini savunmayan bir milletin de, ümmetin de bin kere dahi insanın demesi bir şey ifade etmez. Bu uğurda az sayıda kişinin çabası yetmez, esas olan tüm Türk Milletinin çok çalışması ve bilinçlenmesi gerektiğini Akif şöyle dile getirir.

“Desen bin kere insanım kanan kim? Hem niçin kansın?

Hayır, hürriyetin, hakkın masun oldukça insansın.

Bu hürriyet, bu hak bizden bu gün ahenkli çalışma ister:

Nedir üç dört alın? Bir yurdun alnından boşansın ter” (Ersoy, 2006: 442).

Vatan ve Bağımsızlık, Akif, bu iki kavramla din arasında doğrudan bir bağ kurmaktadır. Ona göre istiklalini kaybeden bir ülkede İslamiyet de hakkıyla yaşanamaz. Sömürge haline düşmüş ülkeler bunun acı örnekleridir. Düşünce insanı Seyit Ahmet Arvâsi de benzer duygularını “Kesin olarak iman etmişimdir ki, Müslüman Türk Milleti ve onun devleti güçlüyse İslâm dünyası da güçlüdür” şeklinde yansıtıyordu. Akif vatan, istiklal ve hürriyet vurgusunu her vesile ile gündeme getirir.

Yok mu? Sizlerde vatan namına hiçbir duygu!

Düşmeden pençesinin altına istikbalin,

Biliniz kadrini hürriyetin, istiklalini.

Hâkimiyet ne imiş, öğreniniz kıymetini.

Yoksa onsuz ne şu vatan kalır İslam’a, ne din...

Mehmet Akif Türk Milleti’nin istiklâl ve hâkimiyetine sahip olmasını ister. Milletin azimle çalışıp gerekli mücadeleyi verdiğiinde tüm zorlukları aşabileceğini dile getirir. Mehmet Akif Ersoy topluma önerdiklerini kendisi bizzat yerine getirmeye çalışır. Onun yazı yazdığı “Sıratımüstakim” dergisi ‘Türk İslam Alemi’ genel başlığı altında, dış Türklerden haberler veriyor, ‘ümmet-i Türkiyye’ sözünü kullanıyor, ‘Türk Birliği’ teklif eden mektupları Ahmet Mithat Efendi’nin ‘Türklüğe Dair’ konferansını ve benzeri yazıları yayınlıyordu. 1909’da kurulan Türk Derneği’, dergiyi kendine yayın organı olarak tanıdı” (Düzdağ, 2002: 72) Kısaca Sıratımüstakim dergisi mensupları aydınlar, Mehmet Akif ve arkadaşları ‘Türkçülük’ hareketini destekliyorlardı. Halbu ki ‘Sırat-ı Müstakim’ ve ‘Sebülürreşad’ mecmuaları etrafında bir araya gelen Mehmet Akif ve arkadaşları, genelde sadece ‘İslami hassasiyeti’ öne çıkan, şahsiyetler (Demirci, 1993: 71) olarak tanıtılırlar.

‘Kur’an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm’ adıyla Kur’an’ı Kerim’e Türkçe meal yazan Hasan Basri Çantay Mehmet Akif’le ilgili olarak: “Evet, ona tam bir İslam şairi diyebiliriz. Kuvvetli, imanlı, ateşli bir İslâm şairi, fakat Türk daima başta olmak şartıyla. Dört lisanı edebiyatıyla bilen Akif, Türk olarak yazdı, Türk olarak düşündü, Türk olarak yaşadı ve nihayet Türk olarak öldü. “Akif’in bir vak’asını hatırlarım: İlk milli kaynaşma ve savaşlarda üstat Balıkesir’e gelmişti. Onun samimi arkadaşlarından biri Gönen’e teşkilat kurmaya gitmişti. Avdetinde (dönüşünde) o arkadaş dedi ki: ‘(.....) ler Türklere cefa ediyor, milli teşkilatı boğmaya çalışıyorlar’. Akif’in o zaman hiç düşünmeden, kükreyerek verdiği

cevap şudur. 'Orada bir Türk Ocağı açınız, mücadele ediniz'. Akif'in beraberinde İstanbul'dan gelen bir zat: 'Üstat, sizi Türkçü görüyorum' demek istedi. Akif'in ağzından alev gibi şu kelimeler çıktı: 'Ya ne zannediyorsunuz? Türk'e hiçbir kavmin horoz olmasına tahammül edemem" (Kabaklı, 2006: 10-11).

Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;

Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl (Ersoy, 2006: 509).

Merhum Mehmet Akif böyle bir 'Millet'in milliyetçisi idi. "M. Akif'in vatan, devlet ve millete bakışında din unsuru son derece önemlidir. Onun bu tutumu Türkiye'deki milliyetçilik hareketleri ve din ilişkisi açısından büyük önem taşımaktadır. Akif, "ben kavmiyet aleyhinde bir adamım, milliyet aleyhinde değil" (Düzdağ, 2006: 230) diyordu. O, Safahatında "O Buhara, o mübarek, o muazzam toprak" (safahat: 153) diye seslenir. "Akif, büyük bir vatanperver ve büyük bir Türk milliyetçisidir" (Arıbaş, 1992: 17).

"Tarihin yürütücü unsuru şüphesiz millettir. Tarihi yapan, kültür ve medeniyetleri oluşturan, kültürlerin taşıyıcılığı görevini üstlenen toplum birimleri içinde en önemli birim millettir, görüşüne milliyetçilik, bu görüşte olanlara da milliyetçi denir....Bazıları milliyetle, milliyetçilik arasındaki farka işaret ederler. Kanaatlerince, milliyet bir millete mensup, milliyetçilik ise bir millete bağlı olma halidir. 'Milliyet' duygusunun arkasında milli gurur, millî hatıralar, tarihten alınan tecrübeler, ana diline karşı sevgi, milli yeteneklere bağlılık, milli kültüre dayanan hayat görüşü' gibi manevi hazinelerine sahip çıkma arzusu yatar" Milliyetçilik ise, "Bir millete mensup kişilerin milletlerine karşı bağlılık duygusu ve şuurudur" (Saray, 1996: 12 akt. Niyazi, 2007: 134). Mehmet Akif Ersoy da Türk Milleti ile ilgili duygularını şöyle dile getirir:

Fakat sen öyle değilsin: Senin yanar ciğerin:

"Vatan" deyip öleceksin: semada olsa yerin.

Nasıl tahammül eder hür olan esaretine?

Kör olsun ağlamayan, ey vatan, felaketine (Ersoy, 2006: 259).

Eğer insanların ülkelerinin menfaatlerini korumaya çalışmaları, ülkelerine sahip çıkmaları milliyetçilik olarak anlaşılırsa Akif tam bir Türk milliyetçisi idi. Onun şu dizeleri bunu göstermektedir:

Sahipsiz olan memleketin batması hakır

Sen sahip olursan, bu vatan batmayacaktır.

Bir zamanlar biz de millet hem nasıl milletmişiz

Gelmişiz dünyaya milliyet nedir öğretmişiz. (Ersoy, 2006: 195).

Akif'in temel görüşü 'millet ülküsü ve İslamlık ülküsüne' dayanmaktadır. Bu iki düşünce, Safahat'ta iç-içe olarak birbirini tamamlar. "Bir şair ve dü-

şünür olarak Akif, 20. y.y. Türkiye’inde, İslâmî Türk Milliyetçiliği diyebileceğimiz dini-fikri bir hareketin kuvvetli bir temsilcisidir” (Buharalı : 1157; akt. Arıbaş, 1992: 17). Çünkü Akif, Türk milletini, İslâmlığın öncüsü, kurtarıcısı olarak benimser. Türklük yıkılırsa İslamlık da sönecektir. Türkiye İslam’ın en güçlü, en ileri ve son kalesidir (Kabaklı, 2006: 70; Gündüzalp, 2008: 61).

Bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu!

Bu da çiğnendi mi, çiğnendi demek şer’i Mübin.

O bir-kaç hayme halkından cihangirane bir devlet,

Çıkarmış, bir zaman dünyayı lerzan eylemiş millet... (Ersoy, 2006: 180).

“Günün birinde Arnavutluk’ta büyük bir isyan patlamıştı. Bunu öğrenen Türkler, derce-derece müteessir oluyorlardı ama Akif gibiler herkesin yüreğinde hissettiği ıstırapın, hiç olmazsa, on mislini duyuyordu. Arnavutluk onun baba yurdu idi, orada patlayan büyük isyan güya müstakil bir hükümet kurma sevdasının yayılmasından ileri geliyordu. Akif ‘siz birliği emreden bir dine mensupsunuz, biriniz hepiniz içinsiniz’ der dururken onun baba yurdundaki Müslümanlar, Osmanlı Devleti’ne ve Devlet-i Ali’de yaşayan diğer din kardeşlerine, silahlarını çekmişlerdi. Hiçbir zaman başını eğmemiş olan Mehmet Akif, o isyandan duyduğu acı ile kafasını kaldıramaz hale geldi. O sıralarda Akif’e sokakta rastlayanlar şaşırıyorlardı. ...Dev gibi başı yukarda yürümeye alışmış adam, şimdi sizi görmeyecek derecede toprağa eğilmiş, gidiyordu” (Erişirgil, 2006: 107).

3. Millî Mücadele Yılları Öncesi ve Sonrasında Mehmet Akif Ersoy

Balkan yenilgisinden (daha doğrusu Balkan felaketinden) kısa bir süre sonra Türk ordusu nasıl oluyor da kendinden kat-kat güçlü devletlerin orduları karşısında zaferler kazanabiliyordu? Çanakkale Zaferinde şüphesiz birçok çaba ve gayretten söz edilebilir ama zaferi kazanacak olan millet ve ordu için moral-motivasyon çok önemli idi. Bunu Akif çok iyi biliyor ve şöyle sesleniyordu:

Korkma! Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;

Bu yol ki hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!

Düşer mi tek taşı, sandın, harim-i namusun?

Meğerki harbe giren son nefer şehit olsun.

Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;

Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;

Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,

Taşıp da kaplasa afakı bir kızıl sarsar (şiddetli, gürültülü rüzgâr);

Değil mi cephemizin sînesinde iman bir;

Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdan bir;
Değil mi sinede birdir vuran yürek...Yılmaz!
Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz! (Ersoy, 2006: 325).

Türk Milleti de korkmadığını gösterdi. Çanakkale'de dünyanın en büyük devletlerini bozguna uğratarak çok önemli bir zafer kazandı. Akif, 'Ordunun Duası' adlı şiirinde Allah'a şöyle dua ediyordu:

Yılman ölümden, yaradan askerim;
Orduma "gazi" dedi Peygamberim.
Bir dileğim var ölürüm isterim:
Yurduma tek düşman ayak basmasın.....
Amin desin hep birden yiğitler,
"Allahuekber!" gökten şehitler.
Amin! Amin! Allâhuekber!
Türk eriyiz silsilemiz kahraman...
Müslümanız, Hakk'a tapan Müslüman.
Putları Allah tanıyanlar, aman,
Mescidimin boynuna çan asmasın (Ersoy, 2006: 567).

Ancak felaketlerin ülkenin başından bir türlü gitmediği günlerdi. I. Dünya Savaşı sonrası Anadolu'nun önemli bir kısmı ve İstanbul işkâl altındadır. Gazetelerde Osmanlı Devleti'nin 'manda' olma konusu tartışılmaktadır. İstanbul'da manda isteyenlere göre, mesele şundan ibaretti: mademki galip milletler bizi parçalayacaklar, o halde topyekûn bir devlet mandasını kabul etmeliyiz ve bu devlet yenedünya devleti olmalıdır. Çünkü yalnız Amerika, Osmanlıları medeniyet düzeyine çıkarabilir. Yalnız Amerika, diğer devletlerin topraklarımız üzerindeki rekabetlerine son verebilir (Erişirgil, 2006: 290).

O dönemin bir kısım düşünür, şair, yazar ve aydınları İngiltere veya Amerika'nın mandası olmayı en çıkar yol olarak benimsedikleri (Adıvar, 2007: 26), İngiliz Muhipler Cemiyeti'ni kurup ülke çapında yaygınlaştırmaya çalıştıkları bir ortamda Mehmet Akif 'tam bağımsızlık' fikrini savunmuştur (Erişirgil, 2006: 291). Akif bu tutumu ile esasında, dış ve içerdeki uzantıları da dâhil olmak üzere, Türkiye'yi köle yapmak isteyen, yok etmek isteyen düşmanların doğrudan hedefi olduğunu biliyordu. Ancak o yerini belirlemişti ve hiç korkmuyordu. Akif, geleceği karanlık görerek azmi bırakmamak gerektiğini dile getirir.

Atiyi karanlık görerek azmi bırakmak,
Alçak bir ölüm varsa, eminim budur ancak.

Atiyi karanlık görüvermekle apıştın.
Esbabı elinden atarak ye'se yapıştın!
Yeis öyle bataktır ki; düşersen boğulursun,
Ümmide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun. (Ersoy, 2006: 195).

Mehmet Akif'in Müslümanlığı vatan sevgisini, Türk Ordusunun muzaffer olmasını, milletin manda değil tam bağımsızlığını arzu eden ve canı gönülden destekleyen bir Müslümanlıktı. O, "Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları müspet hakikattir. Türkler istiklâl ve hürriyetsiz yaşayamaz" diye manda fikrine karşı çıkıyordu.

Akif, Milli Müdafaa Cemiyetinin İrşad Heyeti üyesi olarak İstanbul'un Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye camilerinde vaazlar veriyordu. Kendisinin ve derginin bütün neşriyatı, daima din, vatan ve millet duygularını ateşliyordu. Bu yayınlarla, birkaç sene sonra milletçe gerçekleştirilecek olan Milli Mücadele'nin bir bakıma tohumları atılıyordu. Mehmet Akif her konuda olduğu gibi ülke meselelerinde de sadece söz değil bizzat faaliyet adamı idi. Akif, bir gün çalıştığı Sebilürreşad mecmua idaresinde. Eşref Edib'e heyecanlı bir şekilde: "Haydi hazırlan gidiyoruz" demişti. Eşref Edip, "Nereye?" diye sorunca: "Top ve tüfeğin patladığı yere, artık burada duramıyorum" diye cevap verdi.

Ertesi gün Balıkesir'e gidiyorlardı. Oraya vardıkları zaman, halkın teşkilatlanmaya ve ne olursa olsun topraklarını korumaya kararlı olduğunu gördü. Bu duruma çok sevindi. Ona şehrin en büyük camiinde halka vazetmesini teklif ettiler. Zağanos Paşa Cami kalabalığı almamış cemaat dışarıya da taşmıştı. O kürsüye çıktı ve cemaate: Mazimiz parlak, buna şüphe yok, fakat ikide bir bununla öğünmekten fayda olamayacağını etrafındakilere söyledi: "Maziden yalnız ibret ve kuvvet alınır" dedi. Kendi nesli 'niye memleketin derdine deva bulamadı da bu hallere düşüldü diye seslendi.

"Acaba biz Müslümanlar niçin bu hale düştük? Bunun illetini ben şöyle görüyorum: Doğduğumuz günden itibaren babalarımız, analarımız, hocalarımız, siyasilerimiz, şairlerimiz, yazarlarımız bize istikbal-gelecek için ümit verecek bir şey söylemediler. Ben çocukluğumdan beri: "Biz yaşayamayız; Avrupalılar terakki eylemiş (ilerlemiş), siz çok fena günler göreceksiniz!" Nakaratından başka bir şey işitmedim. Hal bu ki 'çocuklar, siz geceli gündüzlü çalışınız ki memleket kurtulsun' diye bizleri çalışmaya sevk edecekleri yerde, rastgelen adam ruhlarımıza, kalplerimize yeis (karamsarlık) mayası aşıladı (Erişirgil, 2006: 291).

Esasında Akif'in çizdiği bu tablo, psikolojik açıdan tam bir öğrenilmiş çaresizlikti. Tüm Türk milletine adeta çaresizlik aşılanıyordu. Ancak Mehmet

Akif milletin düşürüldüğü bu psikolojinin farkındaydı ve o, konuşmasına şöyle devam etti: “Garb’ın (Batının) terakkilerinden (ilerlemesinden) bahsederken, babalarımız bize diyeceklerdi ki: Evlatlar, görüyorsunuz ya, Avrupalılarla bizim aramızda çok mesafe var. Bu mesafeyi telafi edecek surette çalışınız. Yoksa daha geride kalır, mahvolursunuz. Sakın azminize zayıflık, gevşeklik, bezginlik, bıkkınlık(fütur) getirmeyiniz.! Evet, böyle diyeceklerdi. Lâkin demediler. Bilakis yüz binlerce halk bu devletin batacağına kail (razı olmuş, boyun eğmiş) idi”. Akif tüm bu olanları şair ruhuyla şöyle ifade eder:

“Doğduk, ‘yaşamak yok size!’ derlerdi beşikten;
Dünyayı mezarlık bilerek indik eşikten!
Telkin-i hayat etmedi asla bir ses;
Yurdun ezeli yasçısı baykuş gibi herkes,
Ye’sin bulanık rûhunu zerk etmeye baktı;
Mel’un aş bir nesli uyuşturdu, bıraktı!
Devlet batacak!’ çığlığı beyninde öter de,
Millette beka hissi ezilmez mi ki nerde?
Afkına yüklense de binlerce mehâlik (tehlike),
Batmazdı bu devlet, ‘batacaktır!’ demeyeydik.
Batmazdı, hayır batmadı, hem batmayacaktır
Tek sen uluyan ye’si (karamsarlığı) gebert, azmi uyandır” (Ersoy, 2006: 450; Erişirgil, 2006: 293).

Felaketler karşısında çaresizliğe düşmenin zararlarını uzun uzadıya anlattı, Balıkesirlilere tuttıkları yolun tek çıkar çare olduğunu söyledi. Onları şöyle tebrik ediyordu: “Cemaat içinde herkesin uhdesine (sorumluluğuna) düşen bir vazife-i vataniye (vatan vazifesi) bir farîza-i diniye vardır ki onu ifa hususunda zerre kadar ihmal göstermek caiz değildir. Bu hususta hiçbir fert kenara çekilerek seyirci kalamaz. Çünkü düşman kapılarımıza kadar dayanmış, onu kırıp içeri girmek, harim-i namus ve şerefimizi çiğnemek istiyor. Bu namert taarruza karşı koymak kadın, erkek, çoluk çocuk, genç ihtiyar her fert için farz-ı ayın olduğu, bir an hatırdan çıkarılmamalıdır. Bugün herkes varını yoğunu sarf ile mükelleftir”. Rumeli’yi baştan-başa fetheden hep bu topraklarda yetişen babayiğitlerdi. O kahraman ecdadın torunları olduğunuzu ispat etmelisiniz. Anadolu’yu müdafaa hususunda ön ayak olmak şerefini ihraz ettiniz. Sa’yiniz (çalışmanız) mücadeleniz övgüye değerdir” (Erişirgil, 2006: 293).

Özetle Mehmet Akif, insanları milli mücadele konusunda motive edici, cesaretlendirici ve yüreklendirici sözler söylüyordu. Çünkü Akif’in kişilik yapı-

sı psikolojik açıdan kendini gerçekleştiren, Allah'tan başka hiç bir güce kul-köle olmayı asla kabul etmeyen hür bir kişilik özelliği gösteriyordu.

Mehmet Akif'in Balıkesir cephesine koşarak, Zağanos Paşa Camii kürsüsünden halkı cihada çağırdığı konuşmalarını 1920 yılının Şubat ayında yapmıştır. Balıkesir konuşmasından sonra İstanbul'a döner-dönmez, çok heyecanlı ve düşman aleyhtarı olan Zağanos Paşa Camii konuşmasının metni Sebülürreşad Mecmuası'nda yayınlanmıştı. O tarihte Anadolu'nun önemli bir kısmı ve İstanbul işgal altındadır. Kendisi, Darülhikme'de çalışmakta, halkı direnmeye çağıran haftalık dergisini çıkarmakta, kısaca Akif bunları, düşman işgali altındaki İstanbul'da yapmaktaydı. Nitekim daha sonra Sebülürreşad Mecmuası, işgal kuvvetleri tarafından, devamlı sansür edilmiş ve kendisi de takibe alınmıştır.

Akif vatan söz konusu olunca her şeyi göze aldığını tutum ve davranışıyla da gösteriyordu. Burada Maslow'un ihtiyaçlar piramidi göz önünde bulundurulduğunda, Akif'in tutum ve davranışları, yüksek değerler uğruna kişinin kendini feda edebildiği, kendini gerçekleştiren kişilik yapısını, göstermektedir.

Osmanlı Hükümetinin politikası şu idi: 'Galip devletlerin merhametine iltica etmek'. Hal bu ki Akif, Zağanos Paşa Camii kürsüsünde şunları söylüyordu. "Yaşamak, diğer milletler gibi bizim de hakkımızdır. Fakat bilirsiniz ki, haklı olmak başka, haklı çıkmak gene başkadır. Haklı çıkmak için kuvvet lâzımdır. Hangi milletin adalet muhakemesine müracaat ederseniz, ediniz, kuvvetiniz varsa hakkınızı verirler; kuvvetiniz yoksa ağlamakla, onların insanlık duygusuna, medeniyet duygusuna ilticaya kalkmakla bir şey elde edemezsiniz, hüsrandan başka bir netice alamazsınız. "Bu sözler Mustafa Kemal'in: "Merhamet dilenmekle millet işleri, devlet işleri görülemez; milletin ve devletin şeref ve istiklâli sağlanamaz. Merhamet dilenmek diye bir prensip yoktur" sözleri ile aynı anlamı taşıyordu. İstanbul'a döndüğünde onu, bu hareketinden dolayı Dâr-ül Hikmet-il İslâmiye (12 Ağustos 1918 tarihinde VI. Mehmed Vahüdidin ve Şeyhülislam Musa Kazım Efendi zamanında "Bab-ı Meşihat" (şeyhülislamlık dairesine bağlı olarak açılmış, "Yüksek İslam Şurası" benzeri dini teşkilattır. Teşkilatın görevi, devlet içinde ve İslam Alemi'nde ortaya çıkan dini meselelere çözümler bulmak, yabancıların veya Müslüman vatandaşların sorularına gerekli cevapları vermek ve halkı dini konularda aydınlatmaktı) başkâtipliğinden azlettiler. O da bunu bekliyordu. Bir gün, bu azli karşısında müteessir olan Fatin Efendiye şunları demişti; "Doğrusu, böyle yapmakta yerden göğe kadar hakları var. Hem bir din müessesesinde Başkâtiplik et, hem Balıkesir'e git, vatanlarını çiğnemek isteyen düşmana karşı dayanmaya onları teşvik et; işte bu olmazdı" (Erişirgil, 2006: 294). Esasında Akif bu sözleri ile ta o zamanlarda bile kurumsal dinin, vatan millet meseleleri söz konusu olduğunda, nasıl bir tutum

izlediğiyle ilgili bir kanaat oluşturmaktadır. Alport ve bazı psikologlar 'kurumsal dinin gerçek dine zarar verdiği' görüşünü savunurlar. Esasında İslam'da 'dini kurum' yoktur, ama pratikte vardır.

Nihayet İstanbul'da hizmet imkânı kalmadığını gören Mehmet Akif, itibarlı ve yüksek maaşlı işini ve ailesini bırakarak, 10 Nisan 1920 tarihinde Milli Mücadele'ye katılmak üzere, gizlice Ankara'ya doğru yola çıkmıştır. Bir gün sonra (Sadrazam) Damat Ferit hükümetinin şeyhülislamı Dürriyade Abdullah'ın Kuvvayı Milliye'leri öldürmeyi caiz gören fetvası 11 Nisan 1920 günü gazetelerde yayımlanmıştır. 13 Nisan da Düzce'de başlayan isyan hemen Bolu-Gerede yöresine yayılmıştır. Oradan da Beypazarı ve Nallıhan'a ulaşmıştır. Akif, tehlikelerle dolu, bu isyan bölgesinden geçerek Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ertesi günü, 24 Nisan 1920'de Ankara'ya ulaştı (Erişirgil, 2006: 297; Gündüzalp, 2008: 46).

Zağanos Paşa Camiinde söyledikleri Akif'in yerini tâyin etmişti. Orası Anadolu'da başlayan 'Kuvvayı Milliye Hareketi' idi. Sözün özü Mehmet Akif Ersoy mücadelesini sürdürmek için artık Anadolu'dadır. O, milli mücadele saflarında, ülke müdafaasında Mustafa Kemal'in yanında yerini almıştır. O artık 'Kuvvayı Milliye Hareketi' içindedir. Akif'in dindar bir şahsiyet olduğu bilinir, onda dindarlığın etki boyutu, başta vatan savunması olmak üzere tüm hayatı kapsayan bir niteliğe sahipti.

Akif, 30 Nisan Cuma günü-meclisin açılışından bir hafta sonra Ankara'nın Hacı Bayram Camii'nde kürsüye çıkarak halka hitap etmeye başlamıştır. O, İstiklâl Savaşı'na Burdur mebusu olarak katılmış ve o günler için çok büyük bir hizmet olarak, Ankara'da da Sebilürreşad'ı yayınlamaya başlamıştır. Akif, Eskişehir, Konya, Kastamonu, Burdur, Sandıklı, Dinar, Afyon, Antalya ve çevrelerini dolaşmış, din, vatan ve millet uğrunda canla başla çalışmıştır. O, savaş sırasında cephelere defalarca koşarak askerinin savaşma azmini arttırmaya çalışıyordu. Akif, askeri yüreklendirip cesaretlendirerek cihada teşvik etmiştir (Düzdağ, 2002: 99; Gündüzalp, 2008: 46).

Akif artık Anadolu'nun değişik il ve ilçelerine giderek halkın bilinçlenmesi için çalışıyordu. Bu bağlamda Konya ve Kastamonu'ya da sık-sık gidiyordu. Kastamonu'nun Nasrullah Camiinde ki vaazında: "Müslümanlar! sakın 'Millî Hareket' aleyhinde olanların sözlerine kulak asmayınız. Çünkü onlar, halkımızı köle haline getirmek istiyorlar" diye sesleniyordu. "Ey cemaat! Gözünüzü açınız, ibret alınız. Bizim hani senelerden beri kanımızı, iliğimizi kurutan dâhili meseleler yok mu? Yemen meselesi, Şam meselesi, Arnavutluk meselesi gibi birçok meseleler. Bunların hepsi düşman parmağıyla çıkarılmış meselelerdir... Onlar öyle olduğu gibi bugünkü Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga,

Gönen, Konya isyanları da hep o mel'un düşmanların işidir. Artık kime hizmet ettiğimizi, kimin hesabına birbirimizin gırtlığına sarıldığımızı anlamak zamanı artık gelmiştir. Allah rızası için olsun aklımızı başımıza toplayalım. Çünkü böyle düşman hesabına çalışarak elimizde kalan şu bir avuç" toprağı da verecek olursak, çekilip gidecek bir karış yerimiz yoktur. Şimdiye kadar düşmana kattığımız koca-koca memleketlerin halkı hiç olmazsa hicret edecek yer bulabilmişlerdi. Nezübillah biz öyle bir akıbete mahkûm olursak başımızı sokacak bir delik bulamayız" (Erişirgil, 2006: 299; Kabaklı, 2006: 162).

Akif düşmanların Türkiye'yi parçalamak için milleti birbirine düşürmeye çalıştığı konusuna vurgu yapıyor ve sözlerini şöyle sürdürüyordu: Mısır'da dolaşıyordum. Orada akli başında bir Müslüman'la görüştim. Konumuz siyasete geldiğinde dedim ki: Şaşıyorum. On beş milyonluk koca Mısır'da yabancı asker olarak az kuvvet gördüm. Nasıl oluyor da bu kadarcık kuvvetle koca bir memleketi işgal edebiliyorlar?

O Mısırlı dedi ki "Devlet ricalinden biriyle samimi görüştüğüm sırada sizin aklınıza geleni ben de düşünmüş ve İngiliz yetkiliye sormuştum": Günün birinde mesela Osmanlı Hükümeti kırk elli bin kişilik bir ordu hazırlayarak Mısır'a sevk edecek olursa siz ne yaparsınız?

O, İngiliz devlet görevlisi dedi ki: Şurasını iyi biliniz ki biz hiçbir zaman Osmanlıların Mısır'a kırk bin kişi değil, kırk kişi sevk edebilecek derecede yakalarını, paçalarını toplamalarına meydan bırakmayız. Memleketlerinde bitmez tükenmez meseleler çıkarırız. Onlar birbirleriyle uğraşmaktan göze alamazlar ki bir kere olsun Mısır'a dönüp bakmaya vakit bulabilsinler" ... (Erişirgil, 2006: 300; Kabaklı, 2006: 161). Akif'e göre, Batı'nın 'böl, parçala, yut' politikası hiç değişmedi, artarak devam etmektedir. Türkiye ve dünya Müslümanları arasında atılan ayrılık tohumları halâ etkili olmaktadır.

Akif, "Avrupalıların doğu siyaseti, onlar zapt etmeyi kararlaştırdıkları memleket halkının arasına evvela ayrılık sokarlar, senelerce milleti birbiriyle boğuştururlar. Sersemleyen toplumlar bu suretle yorgun düştükten sonra gelip çullanırlar. Bugün de işte bize karşı aynı siyaset kullanıldı. Zaten her yerdeki siyasetleri budur. Hindistan'da, daha evvel Endülüs'te, sonraları Cezayir'de, İran'da hep böyle yaptılar. Takip ettikleri siyaset, hep aynı siyasettir, hiç değişmez" (Gündüzalp, 2008: 203) dedi. Akif daha sonra Anadolu'nun düşmanlar tarafından işgali ve bu işgalden kurtulabilmek için elbirliği yapılması gerektiği üzerinde durarak "Sevr Muahedesi'ni imza ettirenlere bunu yırttırmamız lâzım" (Erişirgil, 2006: 302; Gündüzalp, 2008: 47) diyordu.

O, dış güçlerin, bilhassa İngilizlerin biri Yunan, diğeri memleketimizde çıkardıkları ve çıkaracakları nifak-ayrılık olmak üzere iki unsuru kullandıklarını söyledi. Biz aklımızı başımıza alarak el-ele verdiğimiz gün memleketimizi, istiklâlimizi kurtarmaklığımız muhakkaktır. Bizi mahvetmek için hazırlanan Sevr paçavrasını doğu tarafından (Kars, Kâzım Karabekir kumandasındaki Türk Ordusu tarafından 30 Ekim, 1920 de düşman işgalinden kurtarıldı) yırtmayı başardık. Şimdi beri taraftaki dindaşlarımıza, kardeşlerimize düşen vazife Anadolu'muzun diğer cihetlerindeki-yörelerindeki düşmanları denize dökerek o aşağılık Sevr paçavrasını tamamen yırtıp atmaktır. Zira Sevr rezaletine son verilmeden Türk Milleti için bu diyarda ayakta kalma imkânı yoktur" dedi (Erişirgil, 2006: 302; Kabaklı, 2006: 80).

Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar?

'Medeniyet' dediğin tek dişi kalmış canavar! (Ersoy, 2006: 509).

Akif, ancak o zamanın medeniyetinin Türk milletine reva gördüğü tutumu da şöyle ifade eder:

"Gebermek istemeyiz biz!" desek de kim dinler?

Kımıldasan, "Ezeriz mahvolursunuz!" derler!

Kımıldamaz da durursan, işittiğin nakarat:

"Çalışmayanlar için yok cihanda hakk-ı hayat"

Sözün hülasası: Beyhudedir boğuştuğumuz,

Çalışsak da, çalışsak da mevte mahkûmuz!

Ne söyleyip duruyor, görmedin mi İngiliz'i:

"Üzülmeysin yaşamaktan kesin ümidinizi!" (Ersoy, 2006: 321).

Akif olan bitenin farkındadır ama o bu farkındalığın tüm Türk Milletinde de olmasını ister. Çünkü o milletin şuursuzluğu dolayısıyla dünyaya maskara olduğunu belirtir.

Bir baksana, gökler uyanık yer uyanıktır

Dünya uyanırken uyumak maskaralıktır... (Ersoy, 2006: 286).

"Eşref Edib'in verdiği bilgiye göre: Mustafa Kemal, Akif'le kendisini (Kastamonu dönüşü) davet ederek onların İstanbul'dayken de Milli Mücadele'ye hizmetlerini bildiğini söylemiş, Akif'in Kastamonu konuşmalar için de: 'Sevr muahedesinin memleket için ne kadar feci bir idam hükmü olduğunu, hiçbir gazete Sebülürreşad Mecmuası kadar memlekete duyurmadı. Her ikinize de bilhassa teşekkür ederim' demiştir" (Ersoy, 2006: 75).

1920 yılında Türk Milleti'nin milli bir marşı yoktu. Asker ve halkın moralini yükseltecek onları ortak duygular etrafında toplayacak bir milli marşa ihti-

yaç vardı. Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı) milletin bağımsızlığı uğruna giriştiği mücadeleyi yansıtabilecek ödüllü bir istiklal marşı yarışması düzenledi. Ancak Akif ilk önce 'para ödülü' olduğu için yarışmaya katılmak istemedi. İstiklâl marşı yazıldığında Anadolu'nun önemli bir kısmı işgal altındaydı. İstiklal Marşı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 12 Mart 1921 günü ayakta alkışlanarak kabul edildi (Düzdağ, 2006: 233-234).

Türk Milli Marşı olan İstiklal Marşı Millet'in istiklal mücadelesini ateşlemiş ebediyete kadar da ateşlemeye devam edecektir. Bu marş tüm bir milletin azmini, mücadelesini, kararlılığını ve zaferini yansıtmaktadır. Akif, on kıta olarak yazdığı İstiklal Marşı'nda Türk Milleti ve Ordusu'na hitap eder.

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl...
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl! (Ersoy, 2006: 509).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra, Kur'an-ı Kerim'e hem tefsir, hem de meal yazılması için karar almıştır. M. Akif "1925 yılı sonunda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kur'an mealini yazmak için görevlendirilmiştir (Ersoy, 2006: 94). Onun bu görevi üstlendikten sonra Mısır'a gittiği bilinmektedir. Akif, El-Câmiatü'l-Mısriyye Üniversitesi'nde Türkçe muallimliği yapmıştır (Ersoy, 2006: 98).

Akif hayatının 11 yıla yakın bir bölümünü Mısır'da geçirir. Ne var ki Akif'in Mısır'daki hayatı şairlik ve edebiyatçılık anlamında pek verimli geçmez, oradaki hayatı sıkıntılı geçer. Akif'in Eşref Edip, Mahir İz ve bazı arkadaşlarına yazdığı mektuplardan Mısır'da hayatından memnun olmadığı anlaşılmaktadır (Kabaklı, 2006: 31). Akif "Mısır'da on bir yıl kaldım. Fakat on bir saat daha kalsaydım çıldırırdım. Halisane bir fikrimi söyleyeyim mi: İnsanlık da Türkiye'de, milliyetçilik de Türkiye'de, Müslümanlık da Türkiye'de, hürriyetçilik de Türkiye'de..." (Demir, 2010) diye belirtir.

Mehmet Akif'in Mısır dönüşü, Atatürk önce Hakkı Tarık Üs'u sonra Akif'in arkadaşı Hasan Tahsin'in kızı Süheyla ile kocası Hayrettin Karan'ı görevlendirerek, Akif'in hazırladığı Meal-i Kerimi yayın hayatına kazandırmaya çalışmıştır (Ersoy, 2006: 95). Atatürk, aradan 11 yıl geçmesine rağmen, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1925 yılında Kur'an-ı Kerim'e meal yazılması için

aldığı karar doğrultusunda, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Mehmet Akif Ersoy'u görevlendirmesini unutmamış, olayın arkasını arayarak Kur'an-ı Kerim mealiyle ilgili hassasiyetini göstermiştir.

Mehmet Akif Ersoy 27 Aralık 1936 günü İstanbul'da vefat eder. Mehmet Akif Ersoy'un cenaze töreni, soğuk bir kış günü, çok kalabalık bir vatandaş katılımıyla gerçekleştirilir. Akif'in eller üzerinde taşınan cenazesi, halkın yoğun katılımıyla, Edirne Kapı mezarlığına defnedilir. O tarihte Mustafa Kemal Atatürk Ankara'dadır ve 29 Aralık günü Çankaya Köşkünde Romanya Büyükelçisi Alexandre Telemaque'ın güven mektubunu kabul eder. Atatürk 30 Aralık 1936 günü Ankara'dan İstanbul'a hareket eder ve 31 Aralık 1936 günü İstanbul'a gelir (Kocatürk, 1999: 542; Şahingiray, 1955: 568).

"Mehmet Akif'in vefatı üzerine, kendisine meal emanet edilen İhsan Efendi,..., onu yakmaya kıyamamış, hatta kendisi bir nüsha daha yazarak ciltletmiştir. Ancak İhsan Efendi'nin de 1961'de vefatı üzerine, evrakı arasında bulunan her iki nüsha da, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim tarafından...yakılmıştır" (Düzdağ, 2006: 96; Elmalı, 2008: 33-44).

Sonuç

Akif'e göre halkın durumu 'aşağılık duygusu' oluşturmaktadır. O, birey ve millet için 'aşağılık duygusu', 'karamsarlık aşılama' ve 'kazanılmış çaresizliğin' ne anlama geldiğinin farkındadır. O dönemde Avrupalılar 'Osmanlı Devleti' için 'hasta adam' diyorlardı. Ne var ki Osmanlı yönetimi, aydınlar, şairler ve ediplerin çoğu bu tabiri kabullenmişlerdi. O dönemde Akif 'battık', 'batıyoruz' ifadelerini doğru bulmaz, 'batmadık, batmayacağız, biz hasta adam değiliz diye seslenir (O dönemde Sait Halim Paşa ve Mustafa Kemal de Akif gibi düşünürler ama sayıları azdır).

"Batmazdı bu devlet, 'batacaktır' demeyeydik.

Batmazdı, hayır batmadı, hem batmayacaktır" (Ersoy, 2006: 450).

Akif halim-selim rahat tavırlı, yumuşak başlı bir şahsiyet görünümü vermekle beraber, din, toplum, vatan ve millet menfaatleri söz konusu olduğunda çok kararlıdır ve hiç hoşgörüsü yoktur. Akif'e göre toplumun problemlerinin kaynağında cehalet vardır. Cehaletten kurtulmanın yolu ise eğitim ve öğretimden geçer. Eğitim öğretim aklın kullanılması ve dini açıdan gereklidir. Ona göre, Müslümanların geri durumlarının sorumlusu dinleri değil bizzat kendi yanlış tutum ve davranışlarıdır.

Akif, istibdada, yolsuzluğa, geriliğe karşı çıkar. O hastalarını sokağa atan; ihtiyar Seyfi Babaları'nı ölüme terk eden; okul çağındaki çocuklarını küfeler

altında inleyen, köprü altlarında yatıran zalim, duygusuz ve adaletsiz topluluğa karşı çıkar (Kabaklı, 2006: 59).

Bazı insanların etkileri sadece kendileri hayattayken görülür. Bazı insanların etkileri ise öldükten sonra ortaya çıkar. Vefatlarından sonra etkileri halâ devam eden bu gibi kişilere 'mevt-i mütaharrike' denir. Mehmet Akif Ersoy da bu gruba giren (nev-i şahsına münhasır) şahsiyetlerden biridir ama o hem hayattayken hem de öldükten sonra çok etkilidir. Mehmet Akif çünkü, 'Türkün ateşle imtihan' edildiği milli mücadele yılları, öncesi ve sonrası, başta olmak üzere her zaman Türk milleti ile beraber olduğunu gösteren gerçek bir dindar şahsiyettir.

Mehmet Akif toplumun tüm problemleri ile ilgilenir. Dili ve kalemi çok etkilidir, gördüğü yanlışlıkları, kendine has üslubuyla, hiç çekinmeden dile getirir. Nitekim Mehmet Akif; kenar mahallelerde maddi ve manevi sıkıntılar içinde yaşayan insanların perişanlığına, eğitim sorunlarına, zalim, sarhoş ve yolsuz kocalar elinde aç-sefil kadınların kaderine, har vurup harman savuran müsrif, kendini beğenmiş mirasyedilerin şımarıklıklarına, çalışmadan, üretmeden tüketenlere, Allah'ın verdiği akıllı kullanmayanlara vb. dikkat çeker. O, toplumun birçok problemlerini dile getirmekle kalmaz, bu problemlerin temellerine inerek çözümler üretmeye de çalışır.

Akif, milli mücadele yıllarında egemenlik konusunda kesin karardır. O, her türlü sömürü-sömürgecilik ve emperyalizme karşıdır. Bu tavrı onun tüm tutum ve davranışlarında, şiir ve yazılarında görülür. Akif, cephede Mehmetçiğe, camide Türk Milletine sürekli olarak cesaret, ümit ve moral-motivasyon desteği sağlayacak şekilde konuşmalar yapmıştır.

Birinci Dünya Savaşı ve sonrası Milli Mücadele yılları Türk Milleti'nin ateş çemberinden geçtiği yıllardır. Akif'in bizzat yaşadığı o dönemde Osmanlı Devleti dışında hemen-hemen tüm İslâm memleketleri sömürge idareleri altında aciz, mazlum, yoksul ve perişan vaziyetteydi. Mehmet Akif Ersoy, 'İslâmî bakış açısı' ile Türk Milletine İslam Ümmeti'ni içinde bulunduğu hazin durumdan kurtarma sorumluluğunu yükler. Onun 'İslâmî bakış açısı' Türk Milleti ile yoğrulmuş tam bir insanîyetçiliktir. Akif, şiir ve yazılarında Türk Milletinin İslam için ne anlama geldiğini içten duygularla adeta haykırır. O, milli ve dini konuların, ruh ve beden gibi beraber düşünülmesi gereken konular olduğunu dile getirir.

KAYNAKÇA

- Adıvar**, Halide Edib (2007), *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Can Yay., İstanbul.
- Adler**, Alfred (2008), *Psikolojik Aktivite*, Say Yay. İstanbul.
- Armaner**, Neda (1967), *Din Psikolojisine Giriş*, Ders Notları, Ankara.
- Arıbaş**, Sabahattin (1992), *Mehmet Akif'in Eğitim Üzerine Düşünceleri*, Medeniyet Yay. İstanbul.
- Banarlı**, Nihat Sami (tarihsiz), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, M.E.B. Yay., İstanbul.
- Certel**, Hüseyin (2003), *Din Psikolojisi*, Andaç Yay., Ankara.
- Certel**, Hüseyin (tsz), *İman ve Ahlakta Kemalin Yolu*, Hamle Yay., İstanbul.
- Cüceloğlu**, Doğan (1995), *İyi Düşün ve Doğru Karar Ver*, Sistem Yay., İstanbul.
- Cüceloğlu**, Doğan (2002), *İçimizdeki Biz*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Demir**, Hasan (2010), *Atatürk'ün Cuma Namazları*, Yeniçağ Gaz. 24 Kasım (hasandemir54@hotmail.com.tr)
- Demirci**, Mehmet (1993), *Yahya Kemal ve Mehmet Akif'te Tasavvuf*, Akademi Kitabevi, İzmir.
- Duymaz**, Recep (2008), *Milli Mücadele'miz ve İstiklal Marşı'mız*, 3 F Yay., İstanbul
- Düzdağ**, Ertuğrul (2002), *Mehmed Âkif Ersoy*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
- Düzdağ**, M. Ertuğrul (2006), *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*, İfav Yay., İstanbul.
- Ecer**, A. Vehbi (2007), *Büyük Türk Alimi Matûrîdi*, Yesevi Yay., İstanbul.
- Elmalı**, Ayşe (2008), "Hocamız Prof. Dr. Abdülkadir Şener İle Söyleşi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sy: 12, Konya.
- Erişirgil**, M. Emin (2006), *İslamcı Bir Şairin Romanı Mehmet Akif Ersoy*, Ankara.
- Ersoy**, Mehmet Akif (2006), *Safahat*, Yayına hazırlayan M. Ertuğrul Düzdağ, Çağrı Yay., İstanbul
- Fığlalı**, Ethem Ruhi (1986), *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, Selçuk Yay., Ankara
- Glock**, C.Y. (1962), "Dindarlığın Boyutları Üzerine", *Din Sosyolojisi içinde*, (ç: M. E. Köktaş), Vadi Yay., Ankara.
- Gökalp**, Ziya (1976), *Makaleler I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Gökalp**, Ziya (1987), *Türkçülüğün Esasları*, Bayrak Yayınevi, İstanbul.
- Gündüzalp**, Selim (2008), *Mehmet Akif Ersoy*, Zafer Yay., İstanbul.
- Güngör**, Erol (1995), *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yay. İstanbul.
- İmamoğlu**, A. Vahit (1991), "Akif'in Hayatından Seçmeler", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 10
- İmamoğlu**, A. Vahit (1996), *Mehmet Akif ve İnanan İnsan*, Ravza Yay., İstanbul
- Kabaklı**, Ahmet (1972), *Mehmet Akif*, Toker Mat., İstanbul.
- Kabaklı**, Ahmet (2006), *Mehmet Akif*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul

- Kocatürk**, Utkan (1999) *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara.
- Kuntay**, M. Cemal (1986), *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. Ankara.
- Niyazi**, Mehmet (2007), *Millet ve Türk Milliyetçiliği*, Ötüken Yay. İstanbul.
- Özbaydar**, Belma (1970), *Din Ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, Baha Mat., İstanbul.
- Peker**, Hüseyin (2008), *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yay., İstanbul.
- Saray**, Yusuf (1996), *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, Yay., İstanbul.
- Şahingiray**, Özel (1955) *Atatürk'ün Nöbet Defteri*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara.
- Şentürk**, Habil (2010), *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, İz Yay., İstanbul.
- Yaparel**, Recep (1987), "Dinin Tarifi Mümkün Mü?", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4: 403-419.